

DISSERTATIO HERMENEVTICA
DE
SENSV HISTORICO

Q V A M
DEO ADIVVANTE

RECTORE VNIVERSITATIS EBERHARDINÆ CAROLINÆ
MAGNIFICENTISSIMO

SERENISSIMO ATQVE POTENTISSIMO DVCE AC DOMINO
D O M I N O

C A R O L O

DVCE WIRTEMBERGIÆ ET TECCIÆ REGNANTE
REL. REL.

P R Æ S I D E
GOTTLOB CHRISTIANO STORR
THEOL. DOCT. ET PROF. EXTRAORD.

DIE SEPT. ANNI MDCCLXXVIII.

PVBLICE DEFENDET

CAROLVS CHRISTIANVS HERMANN,
STVTTG.

PHILOS. MAGIST. ET EXAM. THEOL. CANDIDATVS IN DVCALI STIP. THEOL.

TVBINGÆ LITTERIS FVESIANIS.

DISSERTATIO HERMENEVTICA
DE
SENSV HISTORICO

DEO ADIVVANTE
RECTORE UNIVERSITATIS EBERHARDUS CAROLINUS
MAGNIFICENTISSIMO
SEKENSIO REGIO POTENTISSIMO DUCHES DOMINO
CAROLO
DUCE WURTEMBERGAE ET THURINGIE REGNANTE

PRÆFATIO
GOTTLOB CHRISTIANO STORR
DIE SEPT. ANNI MDCCCLXXII
PUBLICE PRÆSENTET
CAROLUS CHRISTIANUS HERMANNUS
STUDII

INSTITUTI ET EXAM. THEOL. CAROLINUS IN REGIA SIBI THEOL.
TUBINGÆ LITTERIS PÆBENS

§. I.

Quum *sensus* scripturarum *historicus* appellatur, in varias partes accipi solet hæc vox *historicus*. Vel enim *sensus grammaticus* s. literalis *universe* indicatur ¹⁾, h. e. ea notio, quæ cum ipsa auctoris notione consentit, quam igitur ab scriptore isto tempore, quo certis verbis aut formulis loquendi usus est, expressam fuisse, *historice verum* est ²⁾, quamque verbis illis respondere, *historice* etiam, i. e. testimoniis & auctoritatibus, constat ³⁾; vel *historicæ narrationis* grammaticus *sensus proprie* intelligitur, h. e. *rei historicæ* notio, quam verba explicanda significant, quæ igitur *sensus historici* nomen ex *objecto* invenit, quemadmodum ex *argumenti* dogmatici, moralis &c. nomine *sensus* etiam *dogmaticus*, *moralis* &c. nominari solet ⁴⁾; vel denique significatur notio, quæ certi *loci* atque *temporis* lectoribus, quorum in loco & ordine nostræ ætatis homines non sunt, præcipue apta est, quamque ob characterem, qui ejusmodi sententiæ inest, lo-

1) Vid. FLACII Clavis Scripturæ P. II. p. 55.

2) Itaque *sensus historicus*, idem est, ac *hermeneutice verus*. Nempe *in facto est*, historia est, hoc, non aliud, ab auctore loci interpretandi dictum esse. vid. S. R. SEMLERI Obs. & Additiones ad Exercit. paradoxam, quæ inscribitur: *Philosophia scripturæ interpretæ* pag. 205. s. cf. Paraphr. Ev. Joh. c. I. 14. (P. I. pag. 26).

3) v. celeberr. ERNESTI Institut. Int. P. I. S. I. C. I. §. 14.

4) v. celeberr. SEMLERI App. ad liberalem N. T. interpretat. p. 99.

4

localem & historicum, dicere licet localem, characteristicam⁵⁾, historicam⁶⁾. Et hic quidem historicus ille sensus est, cujus paullo copiosiore explicationem cum Honoratiss. Commilitonibus, quia superiore semestri in lectionibus hermenevticis attingere modo licuit eam causam, idonea hac & commoda occasione visum est communicare. Cui instituto ut Divina benignitas favere velit, humillime precamur.

§. II.

Ipsius etiam *auctoris* historiam ea loca, quæ non versantur in historico argumento, sæpe tamen hætenus attingunt, ut sine illius notitia animi certe auctoris, dum verba illa faceret, *assensum*, ejusque rationem & indolem, penitus cognoscere non liceat. Velut Paullini animi insignem commotionem ipsa etiam orationis forma luculente ostendit, quoties vel gratuita illa, quæ omnibus omnis generis peccatoribus unice propter Christum, divina misericordia in hanc terram missum, obtingere possunt, eximia beneficia (Rom. III. 20. fs. V. VIII. 2 Cor. V. 14. fs. Eph. I. II. Gal. II. 16. 20. Phil. III. 8. fs. 2 Tim. I. 9. f. Tit. III. 4. fs), vel sibi proprie datam hujus tam exoptati nuncii ipsis etiam peregrinis gentibus afferendi provinciam (Eph. III. 1 Tim. II. 7. 2 Tim. I. 11. f. Col. I. 23. Rom. XV. 15. fs. XVI. 25. fs. I. 16.) commemorat. Cujus rei causa inest quidem in ipsa etiam materię tractatæ magnitudine. Sed propria Paulo causa erat in superioris vitæ historia, quam ipsi, de divina, eaque gratuita, in

5) V. SEMLERI Paraphr. II. Ep. ad Cor. in Præf. a 6. & a 7.

6) „Epistolarum certe ea dos est atque indoles, ut *historiam* fere continuam occupent; itaque multa a Paulo ita scribuntur, quia *isto tempore* sic scribi oportebat, talia vero jam non a nobis eo sensu augenda sunt, qui e. c. *Corinthiorum omnem illum statum* non sequitur, qui, ut verbo dicam, usum sapientis lectoris *aliorum temporum* occupat, atque in locum *historici sensus* infert,„ v. celeb. SEMLERI Paraphr. in primam ad Cor. ep. Præf.)(§. Adde ejusdem præfationis initium.

in omnis generis peccatores liberalitate, suive muneris dignitate, scribenti, ante oculos versari consuevisse, expressis indicibus constat (1 Tim. I. 15. f. 11-13. Gal. I. 13-15. 1 Cor. XV. 9. f. 2 Cor. IV. 1. Eph. III. 8). Neque igitur Paullini animi affectum in omnibus ejusmodi locis assequimur, nisi eum cogitemus, qui se ipse præcipuum divinæ erga peccatores benevolentiae documentum spectabat, eoque sensu perfusus sibi creditum tantum munus eo magis mirabatur, & divinæ, ex nullo nostro merito pendentis, gratiæ magnitudinem hoc profundius persentiebat. Insigni amoris affectu plenum esse Johannis sermonem XIII. 1, nemo non videt. Sed, qui historiam Johannis, Domino carissimi, & luculentis præcipui favoris indicibus maxime (ἐν τέλει) sub vitæ magistri exitum ornati (XIII. 23-26. XIX. 26. f.), secum recoluerit, haud paullo plenius intelliget, quid, dum verba illa faceret, Johannis animus senserit. — Gravem esse Petri admonitionem 1. ep. V. 7-9. etiam ille videbit, qui forte non recogitat de auctoris illa temeritate (Marc. XIV. 29. 31.), quæ ipsum calamitatis tempore in grave peccatum (Luc. XXII. 57. fs), & quamvis Dominus providerit (v. 32. 61), ne fidei & amoris (Joh. XXI. 15. fs) jactura ex discipuli imprudentia existeret, in maximos certe luctus conjecerat (Luc. XXII. 62). Sed ad exhortationis pondus & scribentis affectum plane pernoscendum momento non carere videtur observatio, quod Dei imploratio (1 Petr. V. 7) opisque divinæ (v. 10) fiducia (v. 9), & ab omni præfidentia aut periculi contemtionem aliena circumspectio (v. 8), iis, qui in ipsa etiam calamitate (v. 9) lapsus esse velint immunes, ab eo commendetur, qui non sine magno dolore meminerit, ipsum se cum optima voluntate (Luc. XXII. 33. Marc. XIV. 38), gravissime in Dominum, sui amantissimum, peccasse, quia sibi præfusus (v. 29. 31) & precum negligens (v. 37. fs) fuerit, hacque sua culpa naturæ, ad ferenda propter Deum incommoda imbecillæ (v. 38), propensionibus superandis impar, & ad adi-

7) cf. cel. NIEMEYER Charaktersück der Bibel P. I. p. 469.

aditum diabolo (Luc. XXII. 31), pravas, si locus iis datus fuerit (cf. Jac. I. 14), cupiditates juvare semper parato, divinæ virtutis fiducia præcludendum (1 Petr. V. 9. coll. I. 5. add. Jac. IV. 7. f.) imbecillus evaserit. Ex quibus illud quoque apparet, historiæ, quæ respiciatur, notitiam non affectum modo loquentis declarare, sed ipsius etiam *poteſtatis* verborum intelligentiam adjuvare poſſe. Velut, si Petrus V. 7-9.⁸⁾ veterem illam suam historiam Luc. XXII. 31. fs. respexit, tanto etiam probabilius est, versu 8. non hominem adversarium, quem Christus certe Luc. XXII. 31. non intellexit, quemque etiam satis fuisset *τον αντιδικον υμων* appellasse, sed illum proprie adversarium, qui proprio suo nomine diabolus appellatur, significari. Taceamus Psalmos, quorum interpretationem ex notitia historiæ, quam carmini cuique occasionem præbuisse, vel certis indiciis vel probabili conjectura pateat, plurimum haud raro pendere, omnes facile interpretes consentiunt. Est denique, ubi sensus verborum clarus est, sed de causa, cur hæc verba fiant, & *consilio* scribentis, ex animi ejus affectu, quem historia demum monstrat, fieri debet judicium. Veluti, quum Paullus *suum* evangelium commemorat (Rom. II. 16. XVI. 25. 2 Tim. II. 8. 2 Cor. IV. 3. 1 Theſſ. I. 5. 2 Theſſ. II. 14), *ab ipso prædicatum* (1 Cor. XV. 1. 3. Gal. I. 8. 11. II. 2) intelligi, perspicuum est. Quamobrem vero illam formulam, qua nemo alius, nec Dominus quidem (cf. Matth. XXIV. 14. XXVI. 13), usus est, unus Paulus solemnem habeat, historia manifestum facit, quæ non adversarios modo ostendit, varia ad suam doctrinam tanto magis commendandam in Paullum, cujus maxime auctoritas obstabat, criminatione usos, quorum igitur machinationi *suam* apostoli doctrinam & auctoritatem tanto confidentius opposuit (cf. 2 Cor. XI. f. Gal. I. 6. fs), sed vitam quoque, a Paulo ante actam, re-

8) Etiam antecedentes versiculi 5. 6. cum Luc. XXII. 16. fs. itemque, v. 1. f. cum Joh. XXI. 15-19. Luc. XXII. 28. fs. & v. 3. denique cum Luc. XXII. 25. f. conferri merentur.

refert, cujus vividissima memoria effecit, ut Paullus & ipse, data quavis occasione, lubenter recogitaret⁹⁾, se, acerrimum olim evangelii adversarium, dignum a Deo habitum esse, qui id promulgaret, & alios cogitate admoneret, se esse eum, qui hoc evangelium tradat, se, qui longe alius olim fuerit, quem ita docere, maxime mirum (Act. IX. 26. Gal. I. 23), quique veritatis evangelii, a se prædicati, luculentum ipse argumentum sit (cf. Gal. I. 12. fs. Act. XXII. 3. fs. XXVI. 9. fs).

§. III.

Sed ad *auditores* præsertim & *primos lectores* suos, igitur ad certi loci atque temporis homines, accommodarunt se divinitus missi doctores. Itaque nec omnia ubique, nec omnibus eodem modo dixerunt. Quæ Paullus coram exposuerat, non omnia repetere in litteris, ad suos olim auditores datis, sed ea maxime tractare consuevit, quibus nunc opus esse videret, cum contra, quos præsens numquam docuerat (Rom. I. 10. fs.), Romanis epistolam multo magis & studiosius dogmaticam scripserit. Quamquam etiam in illa doctrinæ christianæ varia capita, quæ satis cognita esse sciret, præteriit. Nec numquam præsentī etiam sermoni aliquid reservatum fuisse, constat (1 Cor. XI. 34. 2 Joh. 12. 3 Joh. 13. f.). Ea maxime vitia (Matth. VI. 2. 5. XXIII. Luc. III. 11. fs. 1 Cor. I. 10. fs. V. fs. &c.), eæ inprimis falsæ opiniones (v. c. Matth. V. 21. fs. XV. 3. fs. XXIII. 16. fs. XXII. 29. Luc. III. 8. 1 Cor. XV. Gal. IV. 9. fs.) tum a Christo, tum a ceteris Dei legatis notabantur, quæ illius temporis, loci & ordinis auditoribus vel lectoribus maxime familiaria erant. Faciliora & maxime necessaria primum tradebantur, ceteris in aliud tempus dilatis (Joh. XVI. 4. 12. f. 1 Cor. III. 2. Ebr. V. 11. fs.). Itaque nec falsarum opinionum (v. c. Joh. IX. 2. II. 20. IV. 12) confutandarum nullum locum prætermittere solebant divini nuncii. Etiam argumenta, hominibus, quibus persuadere volebant, accommoda-

tissima,

9) v. loca, supra (p. 2.) allata.

tissima, h. e. ex veritate, quam ipsi illi agnoscerent, ducta (Matth. XII. 5. 11. f. Luc. XIII. 15. f. Joh. VII. 22. f.), legebant; igitur contra Judæos, vel a gentilismo (Rom. XI. 26. f. coll. 13) conversos christianos, qui cum apostolica etiam veterum scripturarum auctoritatem admiserant, ex sacris Judæorum libris, adversus ceteros ex doctrinis, aliunde cognitis, (Act. XVII. 24. fs. XIV. 15. fs.) argumentabantur. Ipsam quoque formam dicendi ad auditorum indolem (Marc. IV. 33. f. Rom. VI. 19. Gal. III. 15) accommodabant, ansamque ad dicendum (Act. XVII. 23) & imagines, quibus utebantur, ab iis maxime rebus petere solebant, quæ illo tempore lectoribus (1 Cor. V. 7. f.) vel auditoribus (Joh. IV. 10. 32. VII. 37. f. IX. 39. 41. &c.) obversabantur ante oculos, aut obversari certe sæpius solebant (1 Cor. IX. 24. fs.). Et, ne multis, veritatis quidem scientissimi præceptores erant, sed prudentes quoque & non ignari docendi, submittentes se ad mensuram discipulorum, ut velocissimus quisque, si forte iter cum parvulo faciat, det manum, & gradum suum minuat, nec procedat ultra, quam comes possit ¹⁰⁾. Tota denique sermonum eorum & epistolarum ratio vere *oeconomica* est, h. e. ¹¹⁾ ea, quæ constitui nisi velut in re præsentī non poterat.

§. IV.

Itaque nemo, hermenevticæ rei peritus, existimaverit, Paullum consilio suo non minus potiturum fuisse, si illam ad Galatas epistolam misisset Theſſalonicensibus, atque istam ad Romanos habuissent Corinthii loco aliarum, quas ipsi acceperunt; ¹²⁾ sed notissimum ¹³⁾ præceptum est, ut veterum quorumque, ita

¹⁰⁾ Ita QVINCTILIANVS (L. II. de Instit. orat. c. III.) magistri illam virtutem describit, quam Græci *συντακτικὴ* appellant. conf. omnino ORIGENES apud SVICERVM Theſ. eccles. T. II. col. 1069.

¹¹⁾ V. QVINCTILIANVM L. VII. cap. X.

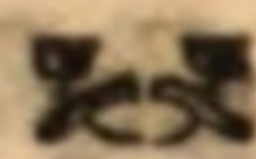
¹²⁾ cf. celeb. SEMLERVM l. c. Præf. in Paraphr. II. Cor.

¹³⁾ cf. b. BENGELII Præf. in Gnomon. §. IV. & WETSTENII regulam 7. de Interpr. N. T. (p. 378. T. II. N. T. græci).

sacrorum etiam *scriptorum* *lectores* *velut in rem præsentem venire*, h. e. illius temporis eorumque hominum, cum quibus agebatur, indolem & historiam, quoad ejus fieri potest, ita familiarem habere *debere*, ut jam cogitatione velut deducti sint in eum locum, in quo primi *lectores* sermonumve, qui referuntur, auditores positi fuerunt, eandemque ob causam commentariorum, quibus adjutum *lectorem* hodie oporteat instar esse *lectoris* vel *auditoris* antiqui, tali subsidio nil utentis, haud postremum munus esse, ut circumstantiæ, quas sermo quilibet respexerit, diligenter explicentur. Veluti verborum Domini Joh. IX. 39. vim & elegantiam percipere non possumus, nisi cæci illius historia nostris *lectorum* animis similiter obversetur, ut si fuisset in numero auditorum, coram quibus illa verba facta sunt. Quo demum pacto apparebit, de illo malo (cf. III. 19) Jesum conqueri, quod vel cæci, i. e. homines rudes & humiles, qualis erat cæcus ille (IX. 8), quem primi auditores ob oculos habebant, Jesum divinitus in hunc mundum missum esse videant, (v. 31-33), & tamen ¹⁴⁾ ii, qui multum in aliis rebus videant, quod vel plebejus demonstrare (v. 34), quodque nullo rationabili modo contradici possit (cf. v. 18. 24-28), non videant & agnoscant (v. 16. 24. 29. 34). Quo autem facilius *perspicua* veritas ab ipsis, alias etiam *satis acutis*, intelligi possit, hoc minus ullam iis, vel plebi manifestam veritatem repudiantibus, excusationem esse (v. 41). Sed & alia quædam exempla adjungemus. Itaque, de omnis generis jurejurando Matth. V. 34. Is. Jac. V. 12. interdictum esse, nemini forte in mentem venisset, si modo, *quibus* interdicatur, ponderare nemo neglexisset, eorumve consuetudo & opiniones, quæ proprie notantur, satis omnibus cognitæ fuissent. Nam si ii proprie notantur, qui isto tempore etiam in levissimis quibusque causis, nihil facile sine jurisjurandi adjunctione (Matth. V.

37.

14) Eam vim, de more *Vav* hebraici (Gen. XXVI. 27. Mich. III. 11. Jer. II. 27. V. 21), græcum *ναυ* sæpius obtinet, v. c. Joh. VI. 70. Act. X. 28. Apoc. II. 2. 9.

37. fin.) vel ajebant, vel negabant, quive jurejurando, quod per coelum aut aliam rem *præter Deum* (v. 34. fs.) jurarent, etiam neganda firmari, affirmanda negari posse putabant ¹⁵⁾ *sine perjurio*, quod non cadere videbatur nisi in jurantes per Jehovam (v. 33): nemini *necessarium* (cf. Ebr. VI. 16) iusjurandum, quod *per Deum religiose* juraturus sit, interdici, patet. Neque minus perspicuum est, ad rectam loci ¹⁶⁾ 1 Joh. V. 16. f. intelligentiam illorum temporum notitia opus esse, quibus in christianos, gravius delinquentes, morbis divinitus immittendis animadvertebatur (1 Cor. XI. 29. fs. V. 5), sed etiam *χαρίσματα ἰαμάτων* (XII. 9) vigeant, ut & alii (Jac. V. 14. f.), & illi proprie morbi (v. 15. f.), precibus cum fiducia fufis, depelli possent. Sed quum certa delictorum genera ¹⁷⁾ morte puniri consueverint (Act. V. 5. 9. f.), omnino etiam erant, qui mortiferis & insanabilibus morbis divinitus affligerentur, quorum salus & vita precibus, quia divinæ voluntati haud consentiebant, obtineri utique non poterat (cf. 1 Joh. V. 14). Illud vero etiam apparet, cum Johannis illud præceptum (v. 16), tum Domini promissa (Joh. XIV. 12. VII. 38. Marc. XVI. 17. f.), ob eam ipsam causam, quod Christus & apostoli suorum inprimis temporum rationem habuerunt, non necessario ad omnes omnium temporum fideles pertinere. Hoc utique nostro tempore fideles miracula patraturi esse non potuissent dici, nisi hodie etiam a fidelibus talia effici possent,

15) V. LIGHTFOOTI Hor. ad Matth. V. 33. & WETSTENIVM ad v. 36. p. 306.

16) cf. inprimis SAM. WERENFELSII Opusc. T. I. p. 305. fs. De alio loco (1 Cor. VI. 1--6), quem *historia* pariter majore demum luce circumfundit, vid. perill. MICHAELIS Einl. in die Schriften des N. B. p. 1027. f. Ed. 3.

17) Ea ab apostolis, quum *χαρίσματα ἰαμάτων* cum aliis communicarent, haud dubie satis accurate definiri solebant. An vero ab ægroto tale aliquod crimen commissum esset, si non aliunde inaudiri, at ex ipsius professione, quæ precationem antecedere debebat (Jac. V. 16), constare poterat.

possent, sed nec nostro hoc tempore facta sunt verba, quibus efficere quidam volunt, miraculorum patratorum facultatem necessaria & perpetua conjunctione copulatam esse cum fide. At primis illis temporibus hæc enunciata, fideles esse miracula edituros; qui ægrotum morbo, non quidem mortifero illo, peccati causa conflictantem viderit, precibus salutem ejus obtinere posse &c. longe verissima erant, siue nostris temporibus similiter fiat, siue secus.

§. V.

Neque est, quod communi, quæ non (2 Tim. II. 2. III. 15. fs. 1 Petr. I. 12. 1 Cor. X. 11. Rom. IV. 23. f. XV. 4) ad eos modo, qui scriptoribus æquales erant, sed ad omnia tempora pertinet (Joh. XVII. 20. Matth. XXVIII. 20. XIII. 37-39. ¹⁸⁾ Act. XVII. 30. f.) *scripturarum utilitati timeamus*, si modo, eas nihil, quod a vero abhorreat, tradere, certum sit. Ita enim quibuscunque tandem hominibus & quemcunque ad finem de *Deo, Christo, angelis* &c. eorumque natura & operibus, horumque consilio & indole, præcipiatur, pro vero certe sumere licebit, quod præcipitur, itaque, quicquid ex his doctrinis *colligi* recte & *in nostram rem* converti potest, non minus apud nos valere debebit, quam si nobis proprie totidem verbis dictum fuisset. Deinde *communes* etiam multæ, ob hoc ipsum, quod communes sunt, illorum etiam temporum lectoribus aptæ, de natura *hominum* & miserrima conditione, de divinis in nos benefactis, & hominum officiis, variaque, quæ post mortem imminet, sorte &c. occurrunt præceptiones, *generatim* etiam haud raro enunciatæ (v. c. Rom. V. 12. fs. VIII. 28. fs. 1 Tim. II. 4. fs. Ebr. IX. 25. fs. X. 14.

18) Qui locus perspicue docet, ex doctrina Christi (v. 37), per apostolos latius promulgata (Ebr. I. 1. coll. II. 3. Joh. XVII. 18), omnibus usque ad finem mundi effluxuris temporibus (Matth. XIII. 39. coll. 29. f.), *ὡς ἡ βασιλεία* (v. 38) procreari. conf. 2 Thess. I. 10. 8.

cen
qua
2--
tuti
not.
ftia
tura
mun
five
IV.
ethn
ab o
vero
qua
fanci
que

quan
min
6),
Diff.
(§. 2)
cum
not.
fuo

24 25 26

... 2 Cor. V. 14. 15. Rom. X.
... Gal. V. 22-23. Act. XXIV. 15.
... 1 Tim. III. 15. sed naturam illam suam nec tum
... 1 Cor. VI. 20. VII. 23.
... Phil. III. 20. f.) ad pri-
... partem universitatis, ad
... Gal. V. 1-3.
... XVI. 2.) sunt particula-
... quod ad pri-
... handuam¹⁹⁾
... sed universales
... quaque generis enunciationes,
... proprie incul-
... nullo alio argumen-
... non ex
... in nostram
... 1 Cor.
... vel mandata
... modis
... preceptum²⁰⁾
... qui-
... causa
... sed ad alia
... (cf. Marc. XI. 25. f.),
... quod ad tem-
... Do-
... ut
... (cf. Marc. V. 25), nihil
... quem implacabilis
ani-

... 24 25 26
... 24 25 26
... 24 25 26

✂ ✂ ✂

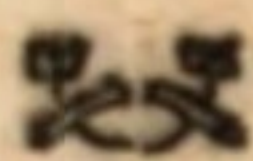
II

animus probare Deo nequeat, externum cultum. Hunc vero Christus noluit generaliter commemorare, sed, quo efficacior esset oratio, exemplum ejus, plurimi a Judæis factum (Matth. XV. 5. XXIII. 18), afferre (V. 23) maluit, aliud utique positurus, si nostro præcepisset tempore. Sed nec ea præcepta, quæ ne transferre quidem licet ad conditionem nostram, quod licet profecto in legibus, per se generalibus, sed ad certum officium, quod jam nostrum non est, accommodatis, magna sua utilitate carent. Quæ etsi in jussis, vel promissis, nos quidem, quoad jussa vel promissa sunt, nullo modo attingentibus, *directio moralis* non est, tamen *historica*, inde *dogmatica*, atque ita tandem etiam *moralis* esse potest. Veluti Mosaicarum, quibus nos quidem haud tenemur, legum memoria ad hoc certe proficit, ut primum sciamus, quas igitur leges Israëlitis Deus scripserit, tum vero, quam accommodatæ hujus populi ingenio, quam aptæ imprimis ad unius Dei notitiam conservandam ²¹⁾, & quoad typicam rationem habebant, ad Messiae promissionem confirmandam & declarandam, quam consentaneæ igitur universo Dei in rebus Israëlitarum moderandis consilio ²²⁾ fuerint, ex earum argumento intelligere possimus. Quod valere apud nos debet ad sanctam piamque sapientiæ pariter atque benignitatis ex maxime memorabili illa divinæ providentiæ historia elucentis, admirationem efficiendam ²³⁾. Et, ut promissorum etiam exemplum subjiciamus, pronunciatum Jesu (Joh. XIV. 12) & similia (§. IV) nobis quoque, quos quidem in miraculorum patratorum spem adducere non debent, hunc certe usum afferunt, ut de prædictione saltem constet, cui quum eventus responderit, universæ Jesu doctrinæ, ad nos utique etiam pertinent.

21) cf. perill. MICHAELIS Mosaïsches Recht P. I. p. 172. 196. 208. 215, Ed. I.

22) cf. cel. JOH. JAC. HESSIUM von dem Reiche Gottes P. II. p. 22. fs.

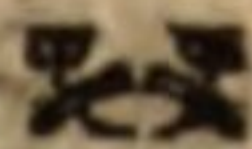
23) vid. HESSIUM l. c. p. 35. 425. fs.

X. 14. 1 Joh. II. 2. Joh. VI. 51. III. 14. fs. 2 Cor. V. 14. fs. Rom. X. 4. fs. 1 Cor. VI. 9. f. Gal. V. 19. fs. Joh. V. 22-29. Act. XXIV. 15. 1 Cor. XV. 20. fs. 2 Tim. IV. 8), sed naturam illam suam nec tum exuentes, quum proprie applicantur (v. c. 1 Cor. VI. 20. VII. 23. XV. 2. 1 Joh. III. 23. Col. III. 2 Cor. IV. 14. Phil. III. 20. f.) ad primos lectores vel auditores, tanquam partem universitatis, ad quam pertinent. Tametsi ergo non veteris modo (Gal. V. 1-3. Col. II. 16. f.), sed novi quoque testamenti scriptis manifestissime (v. c. Matth. X. 5. fs. 1 Cor. XIV. 1. 39. XVI. 2.) insunt *particularia* mandata & promissa; ea tamen una ratione, quod ad primos lectores vel auditores sermo dirigebatur, haudquaquam ¹⁹⁾ efficitur, *commune non esse* præceptum aliquod, sed *universales* potius numerari debent illius quoque generis enunciationes, quas, quamvis certi temporis & loci hominibus proprie inculcatæ fuerint, in eos certe solos valere, nullo idoneo argumento confirmari potest, quasve primis lectoribus convenire, non ex privata illorum temporum indole, sed ex rationibus, in nostram quoque ætatem convenientibus, (v. c. Matth. X. 28. 31. 1 Cor. X. 13) intelligitur. Denique illa etiam ipsa vel mandata vel promissa, quæ ad nos non pertinent, aliis tamen modis etiam nobis prodesse possunt. Velut Christi præceptum ²⁰⁾ Matth. V. 23. f. iis utique temporibus accommodatum est, quibus sacrificia oportebat fieri; quum vero admonitionis causa non in privata Judaici illius cultus natura insit, sed ad alia quoque divini cultus genera æque pertineat (cf. Marc. XI. 25. f.), generale potius, quod ad nostras quoque preces, quod ad templi frequentationem & sacræ cœnæ celebritatem recte ipsique Domini sententiæ convenienter transferri possit, monitum est, ut concordiae reconciliatione nihil prius (cf. Matth. V. 25), nihil antiquius ducamus, ne directum quidem, quem implacabilis ani-

¹⁹⁾ cf. cel. PFENNINGERI Vorlesungen p. 188 fs.

²⁰⁾ Aliud exemplum, ex 1 Cor. X. 14. fs. petitum, dabit celeb. NIE-MEYERI Charakteristick P. I. p. 245.

animus probare Deo nequeat, externum cultum. Hunc vero Christus noluit generaliter commemorare, sed, quo efficacior esset oratio, exemplum ejus, plurimi a Judæis factum (Matth. XV. 5. XXIII. 18), afferre (V. 23) maluit, aliud utique positurus, si nostro præcepisset tempore. Sed nec ea præcepta, quæ ne transferre quidem licet ad conditionem nostram, quod licet profecto in legibus, per se generalibus, sed ad certum officium, quod jam nostrum non est, accommodatis, magna sua utilitate carent. Quæ etsi in jussis, vel promissis, nos quidem, quoad jussa vel promissa sunt, nullo modo attingentibus, *directio moralis* non est, tamen *historica*, inde *dogmatica*, atque ita tandem etiam *moralis* esse potest. Veluti Mosaicarum, quibus nos quidem haud tenemur, legum memoria ad hoc certe proficit, ut primum sciamus, quas igitur leges Israëlitis Deus scripserit, tum vero, quam accommodatæ hujus populi ingenio, quam aptæ imprimis ad unius Dei notitiam conservandam ²¹⁾, &, quoad typicam rationem habebant, ad Messiae promissionem confirmandam & declarandam, quam consentaneæ igitur universo Dei in rebus Israëlitarum moderandis consilio ²²⁾ fuerint, ex earum argumento intelligere possimus. Quod valere apud nos debet ad sanctam piamque sapientiæ pariter atque benignitatis ex maxime memorabili illa divinæ providentiæ historia elucentis, admirationem efficiendam ²³⁾. Et, ut promissorum etiam exemplum subjiciamus, pronunciatum Jesu (Joh. XIV. 12) & similia (§. IV) nobis quoque, quos quidem in miraculorum patratorum spem adducere non debent, hunc certe usum afferunt, ut de prædictione saltem constet, cui quum eventus responderit, universæ Jesu doctrinæ, ad nos utique etiam pertinen-

21) cf. perill. MICHAELIS Mosaisches Recht P. I. p. 172. 196. 208. 215, Ed. I.

22) cf. cel. JOH. JAC. HESSIUM von dem Reiche Gottes P. II. p. 22. ss.

23) vid. HESSIUM l. c. p. 35. 425. ss.

nenti, fides facta est (Ebr. II. 4), quumque *credentibus in Jesum Christum* illa facultas promissa sit (Joh. XIV. 12. VII. 38) & data (v. 39), fiduciam, in Jesu Christo similiter, atque in patre (XIV. 1. 9-11), collocatam, proprie divinitus approbatam esse, patet. Quod fieri non potuisset, nisi personæ Christi, quæ nostro tempore est eadem, quæ erat prisco illo, divinus honos debitus fuisset. Nobis igitur *nihil obest* respectus, ad primos auditores & lectores habitus.

§. VI.

Immo non horum modo rationibus, sed in commune etiam *multo melius* consultum est doctrinarum divinarum priscis illis temporibus accommodata tractatione, quam generaliore quadam expositione. Ipsæ enim illæ, quas Christi & apostolorum sermones horumque epistolæ crebro respiciunt, historicæ *περίστασις* effecerunt, ut jam dogmaticis scripturarum partibus non minus, quam historicis narrationibus, *interna* multa insint *αὐθεντίας* documenta, quibus externa testimonia haud parum confirmantur. Nec profecto in doctrinis, generatim expositis, tanta vel vis futura fuisset & suavitas, vel perspicuitas & utilitas, quantam nunc habent, quia *certis* ubique hominibus ea methodo propositæ fuerunt, quæ nisi velut in re præsentem constitui non potuerat. Dum enim ipsi quoque in rem præsentem venimus, quæque divinis legatis obversata est, historiam nobis etiam ante oculos proponimus, ipsi animo ita afficimur, ut *frigus* & tædium a meditatione tanto certius *depellatur*, & noster ipsorum animus occupatus sit assidue, jam in admonitionis, jam in argumentorum, jam in dicendi formæ ad præsentem causam accommodato habitu mirando, nunc in affectus vehementia ex nostro ipsorum sensu approbanda, nunc in lenitatis magnitudine, caritatisque castigantis sollicitudine & prudentia adamanda &c. Quod, dici non potest, quantum profit ad scriptoris sententiam eo penitus intelligendam, quo jucundiores ex pulcritudinis sensu capta voluptas meditandi laborem efficit, quoque plus mo-
men-

menti *consilium* scriptoris ad pronunciationum perspicientiam habet. Et *similia* quoque *loca*, quæ doctrinam eandem tractant, quæque mirum quantum proficiunt ad intelligendum, magna ex parte eidem illi sapientissimo Dei consilio accepta referimus, quod non systema aliquod doctrinarum, sed orationes & epistolas, ut occasio ferebat, præcipientes, nobis destinavit. Unde factum est, ut eadem doctrina in sacris literis sæpius repeti, itaque jam his, jam aliis verbis exprimi posset, ut modo latius exponeretur, modo contra errores defenderetur, nunc brevius, idque aliis locis alio consilio, attingeretur. Quæ ratio eo etiam valet, ut ex consilio, quo afferebatur, doctrinæ *momentum* & varia cum aliis, quibus alio atque alio loco jungitur, præceptis necessitudo, quam systema non ita manifeste sub oculos subicere potest, perspicue pateat. Quin ipsa sæpe universali enunciatione *significanti* est, quæ *certis temporibus accommodatur*, iis nempe, in quæ caderet exceptio, si qua valeret. Veluti Petrus non potuit universalius præcipere, quam si, *Nerone sæviente*, scripsit (1. ep. II. 13): *parete Cæsari* ²⁴⁾.

§. VII.

Nihil igitur periculi esse arbitramur ab sententia, quod ad sui temporis rationem accommodata locuti sint divini legati, itaque rerum, quarum ratio habita fuerit, historiarum notitia plurimum ad recte interpretandum conferat. Quumque ad historicas circumstantias respectus aliquis vel confingitur temere vel minus recte explicatur; regulæ (§. IV.) id non debet vitio dari, sed interpreti. Si quis ergo, ut hoc utamur, *συντηριαν* illam Act. IV. 12. in sola morborum curatione ²⁵⁾ ponendam esse censeat, id non tam fit propterea, quod antegressum factum ob-

24) Adde Luc. III. 14. coll. perill. MICHAELIS Einl. in die Schriften des N. B. p. 999. f.

25) cf. W. A. TELLER, Viri S. V. Wörterbuch des N. T. art. Heil & Selg. p. 225. 340.

versatur animo interpretis, quam quod non omnes ejus circumstantias ob oculos constituit. - Tota res ita se habet: docuerat Petrus, confici ex miranda illa sanatione, quod Jesus, cujus auctoritate in miserabilem hominem tantum beneficium collatum sit (III. 6), quamvis a Judæis occisus, vivat (v. 15. f.), idemque ille, quem sceleratissime tractaverint (v. 13. f.), longe alius summaque, cujus modo documentum viderint, gloria dignus a Deo judicatus fuerit (v. 13). Itaque mutandam esse iniquam de eo sententiam (v. 19. fs.), ut *perpetuæ, quæ ab eo sperari possit, salutis* participes fiant (v. 19. f. 25). Quæ, ipsis tam parum honorifica (v. 13—15. coll. 17. V. 28), partisque etiam opinioni inimicis adversaria (IV. 1. f. coll. XXIII. 6), publicis sermonibus divulgari, quum ægerrime paterentur synedrii assessores, factique, quod negare non poterant (cf. IV. 14. 16), hunc certe auctorem laudari nollent (v. 7. 9. coll. 17. f.): idem, quod populo dixerat, jam etiam coram senatu professurus Petrus non factum modo Jesu, vitæ igitur restituto, attribuit (v. 10), sed generale etiam, *ut pridie in templo*, argumentum inde duxit, eum, cujus auctoritatem turpissime ipsi repudiaverint, non sanitatem solum restituere posse, de quo certe III. 17. fs. nullus sermo fuerat, sed summum, quod ab ipso prædici facile meminerint (cf. IV. 11. cum Matth. XXI. 42 fs.), eumque prorsus locum obtinere, (Act. IV. 11), ut, *quæ Petri ipsius interpretatio est* (1 ep. II. 6--8), spem & fiduciam in eo collocantes non utique sanitatem solum, sed veram & perpetuam salutem accipiant, qua vero contemtores ejus ita prorsus excidant, ut gravissimas potius daturi sint pœnas. (cf. etiam Matth. XXI. 44). Quæ generalis sententia (Act. IV. 11) nullum alium versiculi 12. sensum patitur, quam qui, sine Jesu nullam universe salutem esse, omni ratione ²⁶⁾ confirmet. Neque etiam Christi verba Joh. XI. 25. de Lazari resurrectione

²⁶⁾ Quo significantior esset affirmatio, idem fere valentes sententiæ cumulantur. Quod hebraicæ loquendi rationi prorsus consentaneum est, cf. etiam III. 16.

etione interpretari necesse est, etiamsi mortem ejus ob oculos habeamus. Nam generalis quoque illa enunciatio, credentes in Jesum, quamvis mortuos, beatissima tamen vita fruituros esse, h. e. a morte ad beatam vitam revocatum²⁷ iri (v. 25), quique vivant & in Jesum credant, numquam morituros esse, (v. 26. cf. VI. 49--51. 57. f. VIII. 51) h. e. numquam miseros (v. 24), sed in ipsa etiam morte beatos fore, eoque, quo Jesus proficiscatur (v. 21. cf. XII. 26. XVII. 24), tum post mortem statim (2 Cor. V. 8. cf. Phil. I. 23), tum, quoad corpus etiam, post resurrectionem (1 Thess. IV. 17) venturos esse, illa, inquam, pronuntiatio, etsi generalis, tamen loco & tempori, s. historiæ, longe aptissima est. Eo nimirum ipso præcepto, quod, Domini ipsius formulis (cf. Joh. VI. 39. f. 54) usa, modo (XI. 24) commemoraverat Martha, sapientissime Jesus utitur ad suæ, cujus cultores tanta beatitas maneat (cf. VIII. 51. cum 50), quique illis tandem omnibus resurrectionis & beatitatis auctor futurus sit (XI. 25. init.), personæ dignitatem ostendendam. Quem finem ipsa etiam Martha facile perspexit (v. 27). Sed ex illa Jesu Christi dignitate planissime consequitur (cf. V. 28. f. cum v. 25), ut, qui resurrectionis omnis & beatitatis auctor sit, etiam nunc restituere vitam Lazaro possit, quod ad promissum XI. 23. rectius (cf. vers. 40) intelligendum satis erat. Neque igitur ulla causa est, quamobrem, respectum ad falsam illam Judæorum opinionem habitum esse,²⁷⁾ comminiscamur, quod instet resurrectio mortuorum, postquam Christus adesset, Jesumque, ut hac ratione id omne in se transferret, quod Judæi jam solebant ipsi statuere de Messia potentia, dixisse putemus, historiæ & causæ ejus temporis & loci, h. e. talia grandia amantibus Judæis aptatam sententiam hanc, quod, qui omnino confidat, Jesum esse Dei illum ministrum, ille vitam recipere possit, si maxime fuerit mortuus, ut nunc frater Marthæ, & quod unusquisque, qui hanc vitam ad-

²⁷⁾ cf. celeb. SEMLERVM ad Joh. XI, 25. 26, p. 388. f. add. p. 174. 214. ad V. 25, VI. 40.

adhuc vivat, & Jesu fidem suam addicat, nunquam is mortem experturus esset, nimirum instante nunc, ut falso putabatur, mortuorum resurrectione conjunctaque mille annorum felicitate.

§. VIII.

Sed *non raro* sententias ejusmodi, historiæ & causæ ejus temporis & loci aptatas, quas ²⁸⁾ eodem jure & omine transferre ad nos & nostros non liceat, dixisse Jesus perhibetur. Quia grandia amaverint Judæi, *non raro* descriptiones quædam imitari universe dicuntur eam rerum externarum (*vanam* utique ²⁹⁾) expectationem, ut e pueritia ad virilem ætatem sensim succrescere discerent illi tirones ³⁰⁾. Et, ut uno verbo omnia complectamur, *falsarum & notionum* ³¹⁾ & *argumentatio-*

num

28) Utpote quæ sint *falsae* instar ejus de instante jamjam resurrectione mortuorum. vid. Paraphr. ad Joh. XI. 25. p. 388.

29) cf. v. c. p. 193. ad Joh. VI. 3. p. 153. f. ad 1 Cor. V. 16.

30) v. ad l. c. Joh. XI. 25.

31) „Fast in allen grösseren Abschnitten und Kapiteln findet man dergleichen (nach der kundbaren sehr schlechten Beschaffenheit und Unfähigkeit der ersten Zuhörer Jesu und der Apostel sich richtende) Ideen und charakteristische Beschreibungen, welche man nicht um deswillen für an sich dogmatisch richtig und exemplarisch halten kan. „ vid. SEMLERI Abhandl. von freyer Unters. des Canon. P. III. p. 415. Add. P. I. p. 120. § 4. & alia multa loca, quæ dabit pie Ven. Soceri, b. REVSSII, Disq. de oeconomia, qua in docendo ipse etiam Dominus usus esse dicitur p. 10. f. 14. 17. Eadem falsarum ejusmodi, quæ Christo & apostolis tribuantur, notionum exempla quoque haud pauca protulit §. XXI. Ne nulla hoc quidem loco expressa legantur, duo tantum afferemus. Itaque locum 1 Cor. X. 4. ita SEMLERVS παραφραζει: „omnes etiam potum illum inusitatum biberunt, nam, (ut hodieque Judæi describere illius rei miraculum solent) petra illa benefica populum per illud iter comitabatur, ut ex ea omnes bibere possent; itaque Judæi ipsi solent eam petram ad Messiam suum referre, tanti miraculi ministrum, „ Subjicit autem verbis ἀκολούθησιν πέτραι hanc annotationem: „hæc talia, ingenio judaico propria, a christiana vero

mem-

num 32^a magnam in ipsis etiam Domini & apostolorum sermonibus frequentiam esse, praeuentibus Gnosticis 33^a & recentioribus quoque nonnullis scriptoribus, hodie celeberr. SEMLERVS inprimis affirmare ausus est, quem multi etiam alii in libris quotidie exeun-

mente plane aliena, non miramur, Paulum isto tempore non refutare, quia illis utendum erat κατ' ἀνθρώπων. Sed, christianos doctores ob hanc vocem ἀκολουθῆσαι & ipsos judaizare, hoc miramur — Nihil aliud græce Paulus significare voluit, quam quod Judæi & Rab- bini solent claris verbis tam sæpe suis ingerere, nec obstat sequens sententia, : ἡ δὲ περὶ τοῦ οὐρανοῦ, quam illustraturus statuit, non ex sua ipsum hoc Paulum dicere & addere sententia, sed quia Ju- dæi miraculorum istorum auctorem solebant facere Messiam. Alte- rum exemplum ex XI. 10. repetemus, quem locum ita exponit : „propterea igitur, (quia Christus utriusque sexus illum naturalem ordinem non mutavit) opus omnino est, ut mulier retineat (etiam inter christianos) capitis tegumentum; angelorum causa; (ut tuta sit ab angelorum malorum insidiis, sicut solent Judæi ejus rei rationem augere). Et in annotatione sub hunc locum subjecta, inter alia hæc (p. 275) leguntur: „judaicam συνήθειαν (turpem & stultam sententiam, naenias & gerras p. 274) Paulus hic informat; sic jam credi solebat; minime autem voluit, ut eo dementiæ atque infantiae christiani ve- niant, ut omnem Judæorum superstitionem ad se transferrent, quasi Deo & Paulo sic jubente. „ Nos non instituimus explicare hæc lo- ca. Sed de priore adiri velimus b. ZACHARIÆ Paraphrasin, & al- terius quoque alias interpretationes, verbis apostoli nec repugnan- tes, nec sententiam, quæ falsitatis convinci possit, assignantes, in medium prolatas esse, vel WOLFII Curæ docere possunt.

32) „Dieser Schluss (Matth. XXII. 32) ist, was meine Erkenntniß be- trift, ohne Kraft und Inhalt für Leser und Forscher der Bibel, wel- che weiter sind, als diese damaligen Gegner Christi. Allein diß war eine Lehrart, welche Christus damalen recht gut gebrauchen konnte. Eben dergleichen Beispiele kommen in dem Briefe an die Galater und an die Hebræer vor. Ich werde es keinem denkenden Leser zu- muten, seine bisherige Uebung in Einsichten wieder zu verkürzen und zu verringern, um nur dort eine Beweiskraft zu finden. „ P. III. de Canon. p. 413. f. cf. etiam pag. 558. P. II. p. 557. & Paraphr. ad 1 Cor. XV. 18. 28. p. 411. 426.

33) v. P. III. de Can. p. 414. f. & inprimis Paraphr. 1 Cor. II. 6. p. 44. f.

exeuntibus confidenter sequi solent. Neque igitur eas modo notiones Christi & apostolorum sermonibus tribuunt, quæ primis lectoribus & auditoribus *præcipue aptæ* fuerint, quasque, salvis & *veritatis* juribus (§. III. IV.) & *insequentium seculorum commodis* (§. V. f.), præferre potuerint divini nuncii, sed Paulli v. c. epistolas priscis illis temporibus *ita* aptatas esse confirmant, ut tum vulgatæ, *quamvis falsæ*, *εἰς τοιαῦτα* immistæ sint, itaque hæ illæ partes, immo vero permultæ ³⁴⁾, *tantum* istis lectoribus, qui fuerint eo ingenio *adhuc rudi atque acerbo*, a Paulo destinatæ sint, nec illo omine & jure scriptæ, ut *easdem notiones* porro omnes aliorum temporum, locorum, ingeniorumque christiani studiofissime imbibant & tenaciter premant, ne qua intelligendæ rei *alia notio*, quantumvis nostræ ætati & nobis (non ita rudibus ³⁵⁾) jam unice conveniens, adjiciatur aut substituatur ³⁶⁾. Quæ duo quia multum inter se distant, mirum non est, ipsos etiam hermenevticæ rei interpretes & commodos magistros, qui nequaquam putent, Paullum consilio suo non minus potiturum fuisse, si illam ad Galatas epistolam misisset Thessalonicensibus, Paullinarum tamen sententiarum nihil designare & sejungere, quod pertineat *tantum* ad Corinthios, ad Thessalonicenses, vel *intelligendi* caracteristico & *exiliori quodam ordine* ³⁷⁾, sed apta omnia Corinthiis, apta Thessalonicensibus, at *vera*, quumque, quod

34) „In omnibus fere majoribus sectionibus & capitibus tales idæ & characteristicæ descriptiones occurrunt, quæ non possint ideo dogmatice veræ haberi., v. supra not. 31. cf. etiam Antt. hermenevticarum ex TERTVLLIANO specimen primum p. 20. f.

35) „Plerumque simili intervallo, quod ad intelligendum attinet, sejuncti sumus ab istorum hominum, sive Judæorum sive aliorum, tardiori sensu & minus liberali consuetudine, quanto intervallo temporis & locorum ab iis sejungimur., Obsf. quibus WETSTENII libelli ad crisin atque interpr. N. T. illustrantur. p. 147.

36) v. Præf. in II. Cor. a 4. & a 5.

37) v. Præf. cit. a 6.

verum erat illo tempore, etiam hodie verum sit, nostra quoque ætate certa & explorata numerare. Videamus autem, quibus argumentis prior illa opinatio de distinguendis in N. T. notionibus vulgaribus, judaicis, a christianis, (castis & divinitus ad nos approbatis ³⁸⁾), confirmari possit. Nam de *momento* hypotheseos, quæ, si non incrementa ³⁹⁾, at *mutationem* rei nostræ hermenevticæ & dogmaticæ haud dubie maximam asferre potest, facile assentimur.

§. IX.

Sed, ut pretium opinioni recte statuere possimus, separanda primum sunt nonnulla, quæ, quamvis sint diversi generis, immisceri crebro disceptationi solent, & fucum facile inconsiderantibus faciunt. Agnoscimus ergo (§. III.) mitissimam Christi & apostolorum sapientiam, qua ob hominum, cum quibus agebant, indolem opus fuit ⁴⁰⁾, pro qua lac parvulis præbuerunt, non cibum solidiorem (1 Cor. III. 2). Lac vero illud *divinæ doctrinæ* initia significat (Ebr. V. 12) ⁴¹⁾, non falsas Judæorum *εἰσβολαί* ⁴²⁾, quæ prorsus non ducendæ sunt in *nutrimentis*, quæ *proponere* debeat educator, sed in vitiis, quæ *invenit*, sensimque depellere studet. Christianarum notionum *genera*, non *judaicas notiones* a chri-

38) v. App. ad liberalem N. T. interpretationem p. 104.

39) cf. Paraphr. 1 Cor. XV. 55. p. 455.

40) cf. App. ad liberalem N. T. interpretat. p. 182.

41) cf. Ven. ROOSII *Einl. in die biblische Geschichte* Præf. p. xxxv. f.

42) Celeb. SEMLERVS ad 1 Cor. III. 2. p. 63: „lac alia phrasi est *χρῖστος κατὰ σαρκά*, h. e. (ipso interprete ad 2 Cor. V. 16. p. 154. 153) *secundum σαρκικῶν* hominum *humilem opinandi consuetudinem*, qui expectant a Christo *σαρκικά*, regni terrestris voluptates. cf. ad 1 Cor. XV. 23. p. 417. f. & *Historiæ eccles. selecta capp. T. I. p. 18. Add. Inst. ad doctr. christ. liberaliter discendam p. 490. & Paraphr. ad Joh. VI. 51. p. 224.*

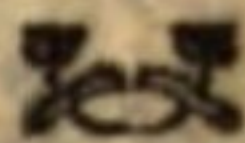
a christianis ⁴³⁾, in sua institutione Paullus distinguit. Dedit igitur, ut bene AVGVSTINVS ⁴⁴⁾, parvulis *parva*, non *falsa*. Hoc autem recte concludi ⁴⁵⁾ fatemur, non omnibus erroribus, contraria veritate proponenda, statim & ubique contradixisse Christum & apostolos. Sed aliud est, errorem *non impugnare*, aliud *repetere* eum suisque sermonibus usurpare. Quorum unum cum altero sæpissime confunditur in hac causa. Fabulam Judaicam de puteo, s. petra *ea*, quam Moses percussit, Israëlitas per desertam comitante, a Paulo *non refutatam* fuisse, nec nos miramur (conf. supra p. 17). Sed probandum est, etiam *uti ea* potuisse apostolum, & *idem* illud *significare*, quod Judæi & Rabbinii solent tam sæpe suis ingerere. Si Christus Samaritidi, solum Pentateuchum agnoscenti, Joh. IV. non commendavit ceteros, Judæis sacros, libros: utique *non pugnavit* contra sententiam, quæ falsa nobis ipsis videtur. Quamquam Judæorum religioni priores partes haud obscure v. 22. concessit. Esto autem. Itaque nec ex eo, quod, cum Judæis agens, eorum canonem *haud improbavit*, confici ullo modo potest, sententiam, quam impugnare noluit, falsam esse non posse. Verum nec illud recte colligi potest, Christum & apostolos, qui scriptorum divinorum rejectioni *non* statim & ubique *contradixerint*, Judæorum opinationi vel hoc dare potuisse ⁴⁶⁾, ut eam, quamvis falsam, *repetere*nt, quæ-
que

43) Quo tamen consilio affertur Paullina sententia P. III. de Can. p. 412.

44) L. II. contra adversarium legis & prophetarum. c. II. (Opp. T. VI. p. 620).

45) cf. SEMLERVM ad verbum *Βασίλειον* Joh. XVI. 12.

46) „Der Grund, warum Jesus und die Apostel solche Bücher von Zeit zu Zeit anführen, um bei den Juden ihre Lehre zu beweisen und zu unterstützen (hoc vero plus est, quam magnæ Judæorum de libris suis sacris opinioni non contradicere), ist zunächst dieser, weil die Juden diese Bücher als die Quelle von Religionswahrheiten schon gelten ließen, und weiter, weil solche Stellen zu dem Zweck Jesu und der Apostel damalen dienlich waren. Ob aber Jesus und die Apostel al-
len

que ipsi hoc loco non haberent, tamen ut divina & certa laudarent (v. c. Luc. XXIV. 25--27. 44--46. Matth. V. 17--19. 2 Tim. III. 15. f. 2 Petr. I. 19. f. 1 Petr. I. 10. Matth. XXII. 43. Act. III. 18). ⁴⁷⁾ Atqui huic argumentationi non parum tribuitur. ⁴⁸⁾ — Non illud quaeritur, an falsas opiniones cunctas simul, praecipue de daemonum imperio physico, statim & palam reprehendere Christus & apostoli debuerint. ⁴⁹⁾ Sed hoc proprie quaeritur, an in
fuis

len den Büchern, welche die Juden für göttliche hielten, und woraus sie manche Stellen wider die Juden damalen gebraucht haben, selbst, nach eignem Urtheil, nach eigener gewissen Erkenntnis, einen gleichen göttlichen Ursprung beigelegt, und dieses zugleich bestätigt haben, läßt sich aus diesen Allegationen nicht an und für sich darthun., P. I. de Can. p. 97. Add. p. 94. f. P. II. p. 442. f. 557. 587.

47) cf. Ven. ROOSII christl. Glaubens-Bekenntniß. §. 1. 2.

48) „Aus diesem damaligen Gebrauche gegen solche Juden, die diesen Büchern schon eine göttliche Eingebung beilegten, ist es nicht zu erweisen, daß dieses zugleich für alle andere Leser auch eine verbindliche Anzeige oder Beurtheilung seye -- -- Man kan sich wol hievon gar leicht überzeugen. Jesus hat mit dem Samaritischen Weibe eine lange Unterredung sogar von der Religion selbst gehalten; es ist bekannt, daß Samaritaner nur die 5 Bücher Moses in ihrem Canone haben, (neque tamen notavit hunc defectum). So hat auch Jesus mit den Sadducæern nur aus den 5 B. Moses disputirt (& aliis locis non est usus). Wie nun hiemit (quod non oblocutus est) Jesus es nicht ein für allemal für diese Zuhörer bestätigt hat, daß alle die übrigen Bücher, so die andern Juden unter den 2 Classen Nebiim und Ketubim haben, keine göttliche Bücher um deswillen seien, dieweil die Samaritaner sie nicht dafür halten: so ist auch umgekehrt ganz richtig, wenn Jesus mit den andern Juden zu thun hat, welche zusammen 24. Bücher annahmen, und aus einigen Büchern, aus Propheten, sowol den ältern als den spätern, zu seinem Endzwecke, manche Stellen oder Sachen angeführet hat, (hisque locis ut divinis oraculis usus est), daß diese Anführung nicht zugleich ein Beweis sey für andre Leser, wie es (die Nicht-Anführung solcher Bücher, deren Ansehen die Samariter nicht erkannten) keiner wurde für die Samariter., P. I. de Can. pag. 95. f. cf. P. III. p. 537. f.

49) Comment. de daemoniacis p. 32. 57. f. itemque not. p. 52. f.

suis sermonibus (v. c. Matth. XII. 26--29. Marc. IX. 29. Luc. X. 18--20. XIII. 16. IV. 41. Act. X. 38) falsam Judæorum sententiam de certorum morborum aut efficiendorum aut augendorum potestate, diabolo ejusque angelis illo tempore permissa, etiam *secuti sint* & exprefferint, an ipsi quoque locuti sint ex falsa Judæorum hypothesei.⁵⁰⁾

§. X.

Consentimus⁵¹⁾ etiam, opiniones eorum, quos auctores sacri *loquentes inducunt*, pro vario sermonum argumento historice (v. c. Joh. IV. 12. VII. 52), moraliter (v. c. Matth. XXIII. 16. 18), dogmatice (v. c. Joh. IX. 2. I Cor. XV. 12) *falsas* esse posse, ipsamque, quæ a Θεοπνευστα narratione abesse non potest, historicam veritatem postulasse, ut ab aliis falso dicta non emendatius, sed veritati convenienter, h. e. prout dicta fuerant, memoriæ proderentur. Unde regula illa, in divinis scriptis rem aliter habere, quam in humanis, & loci, qui v. c. dogmaticum argumentum habeat, hermenevtice verum sensum etiam dogmatice verum esse, falsa utique foret, si simpliciter in omnes, quas scripturæ continent, sententias valere deberet. Sed nemo facile tam ineptus fuerit, quin satis omnino vetustæ & frequentatæ regulæ non minus vetustam⁵²⁾ adjunctionem illam videat: *si occurrat sermo Dei, Christi, aut aliorum, per quos Deus loquitur aut docet*. Quum enim ex eorum quoque sermonibus, quos loquentes tantum inducunt Θεοπνευστοι auctores, argumenta interdum dogmatica arripiuntur, id non fit propterea, quod regula allata sine omni exceptione vera putetur, iique, quorum verba, sæpe im-

50) vid. l. c. p. 38. & not. p. 37. f. Add. Institut. ad doctr. christianam liberaliter discendam p. 328.

51) cf. Obsl. ad Exercitat. paradoxam, cui titulus est: *Philosophia scripturæ interpretes*. p. 207-209.

52) Legatur v. c. AUGUSTINI Caput IX. contra Priscillianistas & Origenistas (T. VI. p. 649. f.) & FLACII Clavis Script. P. II. p. 25.

pia (v. c. Joh. VIII. 48), recensentur, *θεοπνευστοι* omnes numerentur, sed, si qui talia argumenta afferant, exceptionis, quam ipsi agnoscunt, hoc quidem loco immemores sunt. Neque vero cum certa hac exceptione commisceri⁵³⁾ debebat altera illa, maxime dubia atque controversa, quæ in ipsis etiam sermonibus Dei, Christi aut aliorum, per quos Deus loquutus est aut docuit, sententias (v. c. de nominibus angelorum⁵⁴⁾, de dæmoniis &c.), quamvis hermeneutice veras, distinguere jubet a dogmatice veris⁵⁵⁾. Non in alienorum modo sermonum narrationes, sed in suos etiam ipsorum sermones, ubi suo nomine verba faciebant, auctores sacri æqualium falsas opiniones ita inclusisse dicuntur, ut narrentur tantum & recitentur⁵⁶⁾. Non jam, ubi alios loquentes inducunt, sed tum quoque, quum ipsi loquuntur, ea pronunciare perhibentur, quæ non ipsi statuunt⁵⁷⁾, etsi historicæ narrationis ita nullum⁵⁸⁾ vestigium appareat, ut paraphrastes suo unice ingenio

53) vid. celeb. SEMLERVM loco modo citato p. 208. f. & ad Joh. IX. 2, ubi ita: „recte BENGELIVS: interrogatio ista non debet curiose exquiri -- & affirmatio discipulorum non cogeret nos ad assensum. Nam nostra parum interest, unde hauserint istam opinionem; scimus, opiniones multas placuisse adhuc his discipulis & aliis Judæis, quas nos, quia Deus nobis aliam mentis exercendæ opportunitatem prospexerat, omnino abjicimus. Itaque mirum est, vel theologos multos nondum audere exire quasi ex isto circulo opinionum judaico de dæmoniis, duratione mundi, antichristo & similibus, (quæ in ipsis Christi & apostolorum, post reditum Jesu ad patrem ex ejus auctoritate loquutorum, sermonibus occurrunt). Narratio talium opinionum non cogit nos ad assensum.”

54) cf. ad Rom. VIII. 38. p. 110.

55) v. Obff. ad Exercit. paradox. p. 208.

56) v. Obff. citatas p. 182. 209. nec non Appendicem ad cl. O. J. B. HESSII Versuch einer biblischen Dæmonologie p. 337. fs. inprimis pag. 338. f.

57) v. ad i Cor. X. 4. p. 241.

58) cf. Diff. de discrimine notionum vulgariarum & christianarum in N. T. libris observando p. 13. „nec Christus nec apostoli hoc de discrimine ipsi admonuerunt diligentius.”

nio obsequi debeat, adjiciendis demum, quas omnis contextus ignorat, hujus generis formulis: „*ut hodieque Judæi describere illius rei miraculum solent; sicut solent Judæi ejus rei rationem augere.*„ (cf. supra p. 16. f.). Non in Samaritidis, non in discipulorum ⁵⁹⁾, quibus doctrinæ Christi longe lateque promulgandæ cura nondum commissa esset (Matth. XXVIII. 18. fs), sed in ipsis *Domini, Pauli &c.* eloquiis, quorum auctoritatem deferere christiano doctore non licet ⁶⁰⁾, inesse dicuntur, quæ *non sint divina* aut catholica, sed particularibus, provincialibus, ideis debeantur; *ipsis sacrorum auctorum enunciatis* decreta includuntur, quorum *Judæi & ethnici, sine Deo, ipsi sint auctores*, quibus numquam Dei honor & illa gloria eximia adjuvetur apud homines, sed inscitia, superstitio & turpitudine mentis & corporis ⁶¹⁾. Atque ejus generis multa esse perhibentur *historica*, non vero catholica dogmata ⁶²⁾. Nemo igitur, ut rem universam exemplo illustremus, ex recensitis *aliorum* sermonibus (v. c. Matth. XII. 24. Marc. IX. 17. f.) recte colligere potest, a malis spiritibus ortos esse istos morbos, de quibus utique falsam homines opinionem habere poterant, quam fideliter narrare, historici scriptoris erat. Sed diversissima eorum locorum est ratio, quæ *Christi*, illa Judæorum, si qua erat, superstitutione neutiquam imbuti, verba exponunt, eaque ita facta, ut nihil historicæ narrationis prodant, sed *Christi ipsius sententiam exponere* videri debeant. Veluti quum Dominus Matth. XII. 29. Luc. XI. 21. fs. tantum abest ab impugna-

59) cf. ad Joh. IX. 2. p. 208.

60) v. Carmina apostolica, quibus evidentissime demonstratur, Jesum Christum esse verum Deum & verum hominem. Diff. I. p. 15. & ad 1 Cor. VI. 3. p. 130.

61) ad 1 Cor. X. 11. p. 248. (coll. diff. de discrimine notionum vulgariarum & christianarum p. 17) ad 1 Cor. VI. 3. p. 130. XV. 23. p. 418. ad Rom. XI. 26. p. 158. de Can. P. III. p. 415. Inst. ad doctr. christ. liberaliter discendam. p. 260.

62) ad 1 Cor. XV. 23. p. 418.

gnatione ⁶³⁾ Judaicæ opinionis de Satanæ in hominum, ab ipso sanatorum, corpora operationibus, ut propterea potius ejusmodi ægrotos curare se posse affirmet, quod divina ipse virtute polleat, & Satana longe fortior sit. Ceterum in consuetudinis opinandi vulgatæ *expressis narrationibus* (v. c. Act. XXIII. 8. Joh. VII. 27. 31. 41. f. 52. VIII. 33. IX. 2. 16. 28. f.), varioque, qui ad illam, salva veritate, in ipsa sæpe etiam oppugnatione (v. c. Matth. III. 9. XXIII. 16. fs. 2 Thess. II. 2. fs.), habetur, respectu, ut alias historicas *περιστασεις* ⁶⁴⁾ silentio prætermittamus, ita copiosæ insunt illorum temporum notæ (cf. §. VI), ut profecto vetustatis atque integritatis illos characteres, quos vulgatæ, quamvis falsæ, *εὑροιαί*, ipsis auctorum sacrorum sermonibus immistæ, exhibere dicuntur ⁶⁵⁾, nemo facile desideraturus sit, qui expenderit, auctorum sacrorum sermones & libros non posse esse authenticos, si cum certa temporis, ad quod referuntur, historia pugnent, sed nec *divinorum legatorum* esse posse, nisi ab usitata hominum, ad quos corrigendos illi missi erant, consuetudine opinandi multum ac sæpe recedant. Superfluous, ut IRENÆI sententia ⁶⁶⁾ utamur, & inutilis adventus Domini parebit, si quidem venit permissurus & servaturus uniuscujusque olim insitam de Deo opinionem.

§. XI.

⁶³⁾ Cui tamen hic maxime locus datus erat. Quid enim contra turpissimam (Marc. III. 22) ipsisque auditoribus periculossimam (v. 29. f.) criminationem plus valuisset, quam Judaici illius erroris aperta reprehensio? Nam si morbos efficere dæmonia non poterant, nec principis eorum auctoritas liberare ab his incommodis valebat.

⁶⁴⁾ cf. perill. MICHAELIS *Einl.* §. 11. ibique laudatus LARDNERVS.

⁶⁵⁾ cf. celeb. SEMLERI *Obss.* ad WETSTENII libellos criticos p. 138. & ad *Exercitat. parad.* p. 209. itemque cel. J. J. HESSII *Gesch. der 3. letzten Lebensjahre Jesu* T. I. p. 237.

⁶⁶⁾ L, III, adv. Hæreses C, XII.

§. XI.

Neque etiam *parabolæ*, quibus usus est Christus, adjuvare possunt ad probandam ⁶⁷⁾ istam opinionem, quod suis pronuntiatis *falsas* notiones incluserit. Etsi enim ad auditorum imbecillitatem accommodata erat hæc ratio, tamen *veri proponendi* methodus erat. Neque enim alias cum his imaginibus notiones Dominus copulavit, atque *veras*, quas discipulis explicare posset dilucide (Marc. IV. 34), maximique ipse momenti putaret (Luc. VIII. 10. 16--18. Matth. XIII. 51. 52. f. 16. f.).

§. XII.

Illud porro exploratissimum nobis est, & Jesum & apostolos, quo majorem ipsorum enunciata tum perspicuitatem tum commendationem & vim (conf. Joh. V. 34. 39) haberent, libenter omnino usos esse *sententiis*, quæ vel ex V. T. vel aliunde, ut ex Johannis baptistæ doctrina (Joh. V. 32. fs. Matth. IV. 17. coll. III. 2), *cognitæ essent*, vel quæ in proverbii consuetudinem venissent (cf. e. c. Luc. IV. 23. Joh. IV. 37. 2 Petr. II. 22). De quo genere etiam alia quædam poetarum dicta (Tit. I. 12. Act. XVII. 28. 1 Cor. XV. 33) esse videntur, quæ, sermone sæpius trita, sensim, ut fieri solet, proverbia facta fuisse, credibile est. Sed *veram* certe auctorum sacrorum sententiam omnia ejusmodi loca exprimunt (cf. Joh. V. 32. f. Tit. I. 13), non infucatas Judaismo *εἰρηναίως* ⁶⁸⁾. Quod etiam in dominicam orationem, & alterum illud Christi oraculum, quod Matth. XXIII. 34. fs. legitur, perspicue va-

⁶⁷⁾ cf. SEMLERVM de Can. P. III. p. 412. App. ad N. T. interpr. p. 92. ad 1 Cor. II. 6. p. 45. Comment. de dæmoniis p. 38. f. ubi post alia hæc quoque leguntur: „hæc igitur demonstratio (Luc. XI. 24. fs.) a Jesu necessario ΚΑΘ' ΤΠΟΘΕΣΙΝ tantum informata est, ad convincendos autem talia opinantes Judæos multum faciebat, atque huc præcipue pertinet Marc. IV. 33. talibus multis parabolis loquebatur ad eos, ad plebem, καὶ τὰς ἡδυνάτω ἀκροῖν. „

⁶⁸⁾ cf. App. ad N. T. int. p. 104.

✠ ✠ ✠

47

valeret, etiam si illa magnam partem ex formulis, dudum inter Judæos usitatis, constaret ⁶⁹⁾, hoc vero sententias, ex 4 Esr. I. 32. 30. 33. sumtas, contineret ⁷⁰⁾. Sed CLEMENS ALEXANDR. primus est, quem de quarto Esræ libro mentionem fecisse ⁷¹⁾ sciamus. Nam antiquior illa epistola, quæ BARNABÆ tribuitur, quamque FABRICIVS testatur ⁷²⁾, paucula solum verba cum libro Esræ ⁷³⁾ communia habet, quibus vero alia plura addit ⁷⁴⁾, quorum nihil in Esræ scripto reperitur. Unde consequitur, ut, quæ a BARNABA proferuntur, ex hoc quidem libro repetita esse nequeant, immo personatus Esra integræ, quam BARNABAS aliunde sumserat, enunciationis particulam citius a BARNABA mutuatus esse videri possit. Quod si verum fuerit, Hierosolymis deletis ⁷⁵⁾, suppositus demum est liber, quem Jesus respexisse putatur. Sed quomodocunque res se habet, ante seculum secundum exstitisse quartum Esræ librum, nulla ratione confirmari, neque igitur impugnari potest sententia, hominem, qui Esræ personam induerit, &

69) cf. LIGHTFOOTI Hor. in Matth. VI. 9--13. WITSII Exercitat. VI. in Orat. Dominic. §. XXXII. fs. p. 78. f. WETSTENII N. T. I. c. SEMLERVM de Can. P. I. p. 97. App. ad N. T. int. p. 94.

70) V. WHISTONVM, a SEMLERO (App. ad N. T. int. p. 94 & P. I. de Can. p. 96) laudatum, & BENIGELIVM ad Matth. XXIII. 34.

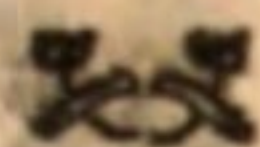
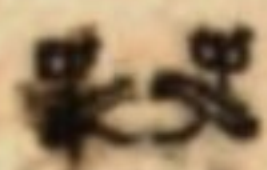
71) L. III. Strom. p. 468. Εσδρας ο προφητης λεγειν dicitur, quæ 4 Esr. V. 35. invenimus.

72) Vol. II. cod. pseudepigr. V. T. p. 175. 183. f. 214.

73) Cap. V. vers. 5. hæc leguntur: „& de ligno sanguis stillabit.”

74) Cap. XII. ita scribitur: ομοιος παλιν περι τς σαυρας οριζει εν αλλα προφητη λεγοντι: „Καμ ποτε ταυτω συντελεσθησεται; καμ λεγει Κυριος οταν ξυλον κλιθη και ανωσθ”, (quæ omnia desiderantur in libro Esræ, sequentia solum exhibente:) και οταν εκ ξυλς αιμα σαζη. (vid. COTELERII Patr. Apostol. Vol. I. p. 38. f.)

75) Nam BARNABÆ epistola certe post excidium urbis scripta est. vid. cap. XVI. (apud COTELERIVM p. 48. f.)

& Matthæum & alios N. T. scriptores legisse. Christianum certe fuisse, ex VII. 28. ⁷⁶⁾ satis apparet. Neque etiam Talmudicorum & Rabbinicorum scriptorum ea vel antiquitas est vel fides, ut sine aliis indiciis *pro certo* sumere liceat, quæ in istis, v. c. de precandi formulis, narrantur, ipsa etiam Christi ætate similiter obtinuisse. Etsi enim, veras antiquarum rerum narrationes inesse, nequaquam inficiamur, tamen fabulas etiam multas & recentiora doctorum decreta libri isti continent, ut in iis, quæ ad antiquiorem historiam pertinent, nimis facile decipiat, qui his *solis* testimoniis niti cogitur.

§. XIII.

Quæ observatio ad aliam quoque partem utilis est. *Formas loquendi* Judaicas in N. T. scriptis dominari, meliores omnes interpretes hoc ipso ⁷⁷⁾ agnoscunt, quod N. T. stilum *hebræo-græcum* esse confirmant. Sed propterea cum verbis & phrasibus N. T. non continuo omnes illas, quæ cum *Talmudicis, recentiorum Targumim & Rabbinicis* opinionibus maxime consentiant, *notiones* copulare, & ut Judaismo infucatas, atque a castis, christianis, ad Deum auctorem referendis, notionibus longissime diversas, *εἰρηναίως* confidenter rejicere ⁷⁸⁾ licet. Neque enim, quod profecto in tam gravi quæstione ⁷⁹⁾ fieri oporteret, necessarie demonstratum est, *recentiorum* Judæorum opiniones *etiam superioribus Christi & apostolorum temporibus* usitatas fuisse, & formis dicendi, quibus N. T. utitur, respondere consuevisse

⁷⁶⁾ „Revelabitur enim filius meus *Jesus.*„

⁷⁷⁾ cf. celeb. SEMLERI App. ad N. T. interpr. p. 102.

⁷⁸⁾ vide l. c. p. 104. 107. Diff. de discrim. notionum vulgariarum & christianarum. p. 11--13. App. ad liberalem V. T. interpretationem p. 325.

⁷⁹⁾ Agitur de magna (cf. not. 34) scripturarum parte, quæ si vere contineat divinitus approbatas sententias, parumne est, quod judaicæ ei nugæ imputatæ sunt?

viffe ⁸⁰⁾. Fac enim, in judaïcis istis scriptis occurrentem opinionem *diserte* etiam ad *antiquum aliquem doctorem* referri, cuius opinio Christi ætate per temporis rationem in usum invec̃ta fuisse possit. Quod in multa, ex hujus generis libris afferri solita, loca ne valet quidem. Esto autem. An igitur in *sola* hac caussa faciles nos esse oportet, atque judaïcis narrationibus deditos, etsi historiæ certæ fere nullus sit locus apud Judæos ⁸¹⁾? Quo tandem jure Paulo, id ipsum studiosissime & religiosissime (2Cor. XI. 31) agenti, ut apostoli, qui etiam insigni revelatione dignus habitus fuerit (2Cor. XII. 1. 7), omnem auctoritatem sibi asserat (XI. 5. XII. 11. f.), *judaïca idea* tribuitur, quæ a divina revelatione profecta aut divinitus confirmata esse non possit? ⁸²⁾ Nempe WETSTENIVS collegit multas nugas Rabbinorum, quas humili & ignavo modo collegerunt ex libris sacris ⁸³⁾. Hoc-cine vero satis est ad probandum, apostoli illud ἀπαγγελῆς εἰς τὴν γῆν (XII. 2) esse descriptionem Judaïcam? Multa omnino collegit WETSTENIVS, sed ex paraphrasi in Jobum, quam, instar universi Targum in Hagiographa, incerti & auctoris & temporis esse, ipse SEMLERVS ⁸⁴⁾ fatetur, ex variis codicibus Talmudicis, aliisque nonnullis Rabbinorum scriptis. Quibus auctoritatibus efficitur, *horum scriptorum tempore* septem coelos intervallis rerum, quæ insint, distingui solitos esse, sed id non sequitur, ut etiam *Pauli ætate* septem, in scripturis certe numquam memoratos, coelos numerare Judæi consueverint, eorumque tertium a Paulo intellectum fuerit. Immo vero ex ipsis WETSTENII excerptis apparet, illam de septem coelis opinionem

seculo

⁸⁰⁾ cf. b. Soceri Diss. de œconomia p. 46.

⁸¹⁾ cf. SEMLERI App. ad V. T. int. p. 317. f.

⁸²⁾ v. P. III. de Can. p. 415. App. ad N. T. int. p. 106.

⁸³⁾ v. SEMLERI Paraphr. 2 Cor. XII. 2.

⁸⁴⁾ App. ad V. T. int. p. 323.

seculo adhuc secundo ita non fuisse communem ⁸⁵⁾, ut etiam R. JUDA, qui tantum in doctoribus Judaicis nomen habet, ne tertium quidem coelum agnoverit, sed, duos modo coelos esse, ex Deut. X. 14. affirmaverit. Tandem, si judaica ista opinio ipsa jam Pauli ætate invaluisset, eaque apostolus, revelationis, sibi factæ, excellentiam (2 Cor. XII. 7) descripturus, uti voluisset, non ad tertium coelum, s. nubes, ubi lapides molares esse crederentur, qui Mannam molant pro justis, vel, si testamento Levi major, quam Talmudi, historica apud nos fides sit, ubi esse putarentur *αι δυναμεις των παρεμβολων*, ordinatæ in diem judicii, ad faciendam vindictam in spiritus erroris & Belial, non utique ad *tertium* coelum, sed ad *septimum*, in quo Deus habitare diceretur, pervenisse se scripsisset, aut ad *quintum* certe, in quod jam Sophonias, propheta, in supposititio vaticinio raptus fuisse legitur ⁸⁶⁾. Sed, vel hoc vaticinium, vel XII. *Patriarcharum testamenta*, quæ de septem coelis narrant ⁸⁷⁾, apostoli ætate jam fuisse edita, idoneo nullo argumento constat, quodque exploratum scribere possumus, hoc unum est, *seculo secundo* utrumque librum ⁸⁸⁾ existitisse, quandoquidem prioris CLEMENS ALEX. ut vidimus, posterioris ORIGENES ⁸⁹⁾ mentionem fecit. Et, si

85) Etiam CLEMENS ALEX. (L. IV. Strom. p. 538) suo adhuc tempore a quibusdam numerari dicit septem coelos.

86) V. CLEMENTEM ALEX. L. V. Strom. p. 585.

87) Testam. Levi §. III. (in FABRICII cod. pseudepigr. V. T. Vol. I. p. 546 ss).

88) Eandem etiam uterque de coelo quinto opinionem prodit. Quemadmodum enim *αγγελαι καλαμεναι κυριας*, præcipuos angelos, in eo commorari dicit personatus Sophonias: ita auctor testamenti Levi (p. 547. f.) *αγγελαι τε προσωπα Κυριας* in eodem versari scribit, in inferiori autem s. quarto eos angelos collocat, qui ad splendidiore illos responsa soleant referre.

89) V. CAVEI Hist. liter. scriptor. eccles. p. 38. & GRABII Præf. ad testam. XII. Patriarch. (apud FABRICIUM p. 499. f.).

si fingere etiam velimus, quum certo ⁹⁰⁾ reperire non liceat, antiquiorem testamentorum originem, hoc certe concedendum est, a christiano, qui *Paullum* ⁹¹⁾ legerit, interpolatum esse librum, nec igitur narrationes istas de septem coelis, quæ, etiamsi auctor ipse Paulo junior non esset, tamen ab interpolatore christiano profectæ esse possint, pro firmo argumento ⁹²⁾ esse, quod ipsa etiam

90) Id ipse etiam GRABIVS (l. c. p. 511) profitetur, cui loca nonnulla, quæ in auctorem christianum non convenire putabat, suspicionem præbuerunt (p. 501. fs.), a christiano interpolatum quidem esse librum, sed scribi ab eo non potuisse. Speciosissimum locum petiit ex *testam. Ruben* §. VI. p. 532. ubi *Messias* pro *Israëlitis* moriturus dicatur in bellis visibilibus & invisibilibus, quæ sententia etiam ab imperito & judaizante christiano abhorreere videatur, facile intellectu, Christum, in bello invisibili cum diabolo interentum, mori amplius non posse. Neque etiam negari potest, p. 531. Christi mentionem factam esse. Sed manifeste redit oratio ad *Levin*, ad quem filii *Israëlis* accedere jubentur humiliter, & ad semen ejus, quod pro iis moriturum sit in bellis visibilibus & invisibilibus, iisque regnaturum. Quæ, etsi non cadere videntur in *Levitas*, tamen certum est, testamentorum auctorem *Messiae* recte assignasse ortum, a *Juda* ducendum, (*Testam. Levi* §. VIII. p. 568. & *Judæ* §. XXII. XXIV. p. 615. 617), contraque *σπέρμα λευι* de *Levitis* accipere (*Testam. Levi* §. IV. VIII.), his vero in debellandis hostibus spiritualibus plurimum tribuere, & primas universe ad eos referre, ipsumque etiam regnum iisdem adjudicare. Comparetur modo *Testam. Levi* §. IV. p. 549. & *Judæ* §. XXI. p. 613. Tandem in *Testam. Simeonis* §. V. p. 539. *ἐν λευι ἀδικησεν ἐν ρουφαια* dicuntur. Quibus verbis collatis, testamenti *Ruben* difficilis ille locus significare videtur, *Levitarum*, quibus etiam tribus *Judæ* subjecta sit, non in bellis modo, pro *Israëlitum* salute gerendis, præcipuas partes fore, sed incommoda & mortem etiam ab *Judæis* perpassuros esse, quum contra vitia, eorum commodis obstantia, pugnare debeant. Etsi igitur obscura est sententia, tamen nec de Christo agit, nec ab ingenio christiani, qui XII. testamenta subjecit, aliena est.

91) Eum enim manifeste respicit *Testam. Benjamin* §. XI. p. 746. f. coll. *Phil.* III. 5. Neque minus clara christiani vestigia alibi quoque videmus, ut in *Testam. Ruben* §. VI. p. 531. *Levi* §. IV. p. 549. §. XIV. p. 577. *Benjamin* §. IX. p. 738. fs. §. X. p. 744. f. &c.

92) V. SEMLERI Paraphr. 2 Cor. XII. 2. & App. ad N. T. int. p. 106.

etiam *Paulli ætate* Judæis ista opinatio familiaris fuerit. Quin §. II. *Testamenti Levi* (p. 545. f.) satis etiam certum efficit, ipsum, de quo agimus, *Paulli* locum fictoris animo obversatum fuisse. Nam *tot* proprie cœlos, quot a *Paullo* commemorantur, seorsum indicat, sed, ut primum ad *tertium* cœlum *Levi* pervenit, stupentem eum inducit, & novo demum angeli admonitu ad ceteros quatuor progredientem. Verum satis de his, quæ paucioribus verbis fuisset comprehensuri, nisi declarare simul hoc exemplo voluissemus, quam parum tuta sit ea etiam ⁹³⁾ *veteris* Judæorum systematis colligendi ratio, quæ *pseudepigraphis* V. T. ad hunc finem secure utitur, tametsi non constet liquido, ante apostolorum ætatem ea exarata fuisse. Facillime enim fieri potest ⁹⁴⁾, ut opinio, quam apostolorum ætate usu inter Judæos receptam fuisse, ideoque a scriptore sacro, si ad sui temporis consuetudinem se accommodare voluerit, usurpari potuisse, ex pseud-epigrapho scripto probare coneris, in ipsum hoc ex sacro potius libro, vel recte vel minus intellecto, derivata, forte etiam novis, quæ recentioris seculi philosophiæ & universæ opinandi consuetudini, aut scriptoris ingenio, aptæ essent, accessionibus aucta fuerit. Immo etiam Judæos non ex pseud-epigraphis modo V. T. scriptis, quæ, ut ipsa illa testamenta & quartus *Esræ* liber (§. XII), a christianis eo consilio edita videntur, ut sententias christianas, judaicis narrationibus immistas, tanto facilius ad Judæos propagarent, sed *ex ipsis* quoque *N. T. libris*, quæ placerent, in suos usus derivasse, haud adeo incredibile est. LIGHTFOOTVS ⁹⁵⁾ certe plura Judæorum dicta collegit, quæ a Christo primum dicta, & a Judæis ex Matthæo collecta esse, statuit. Expressiora imitationis, quamvis dissimulatæ, vestigia de-

93) v. App. ad N. T. int. p. 104. f. Diff. de discr. not. vulg. & christ. p. 12. f.

94) Idem in *apocrypha* N. T. valere, manifestum est.

95) *Erubhim* C. XX. (T. I. Opp. p. 205).

prehendere nobis videmur in *Gemaricis* quibusdam parabolis. Velut universo parabolæ Matth. XX. 1. s. consilio aptissima est *una* illa hora v. 12. Neque verisimile est, inventorem parabolæ alio, atque *minimo*, qui parvum laborem descripturo omnium facillime occurrit, numero usurum fuisse. Sed Hieros. Gemara ⁹⁶⁾ *duas* horas substituit. Quumque operariorum, mercede, ad vesperam tribuenda, conductorum, labori *durationem* assignare volumus diversam, nihil tam proclive videtur, quam ut *initia* laborum diversa constituamus (cf. Matth. XX. 1-7). Sed Gemara facit, omnes operarios *simul* advocari, at *R. Bon* post duarum horarum præclarum opus a domino ad deambulandum avocari, nec tamen vesperi minorem mercedem reportare. Comparetur etiam Christi parabola Matth. XXV. 1. s. cum *Babyl. Gemaræ* simili illa, sed contorta admodum, quam VORSTIUS exhibet Philol. S. C. IV. (P. I. p. 141), & prout a KIMCHIO repetita est, LIGHTFOOTVS ad Matth. XXV. 2.

§. XIV.

In cognoscendis Judæorum, qui Christo & apostolis æquales fuerunt, opinionibus haud paullo majoris ponderis apud nos esse debent *Alexandrina V. T. versio* juxta cum libris *apocryphis* illis, quos ante Christum natum exaratos fuisse, constat; PHILONIS item & JOSEPHI auctoritates ⁹⁷⁾. Habet autem ea ratio cau-

96) Locum dabit LIGHTFOOTVS ad Matth. XX. 1.

97) JONATHANIS in prophetas & ONKELOSI in Pentateuchum paraphrases silentio propterea transimus, quia ii etiam ipsi, qui medio certe seculo I. exstitisse hæc Targumim arbitrantur, *Jonathanis* saltem paraphrasin hodie *interpolatam* esse, agnoscunt (v. WOLFII Biblioth. Hebr. P. II. p. 1165); & præterea opinio de paraphrasium tanta ætate solis, iisque incertis & inter se pugnantibus, Judæorum recentiorum narrationibus nititur (v. WOLFIVM p. 1145. 1137. f. 1148 f. 1159. f.). Quodsi autem in communi illa, de qua vero celeberr. SEMLERVS (App. ad V. T. int. p. 317. f.) omnino decedendum esse arbitratur, sententia manere velimus, *Jonathanis* certe *sola* aucto-

cautionem hanc, ut PHILONIS & JOSEPHI privatas opiniones non continuo tribuamus ceteris omnibus, quibus æquales erant, Judæis, etiam Palæstinenfibus, etiam indoctæ in philosophia & græcis literis Alexandrinorum parti, cum quibus plerumque agebant Christus & apostoli, sed ut iis maxime locis utamur, quæ Judæorum univérse vel certæ eorum sectæ opiniones exponunt. Neque enim PHILO solum ex PLATONIS aliorumque philosophia haud pauca hausit, quæ a vulgari Judæorum sententia abhorrebant, sed JOSEPHVS etiam, quia, quod ipse profitetur (L. I. Antt. C. I.), Græcorum potissimam rationem habuit, horum auribus fervire, & ab usitata popularium sententia recedere non dubitavit. Quod memorabili, ex L. IV. Antt. C. VIII. p. 125. petito, exemplo nuper admodum celeb. EBERHARDVS ⁹⁸⁾ comprobavit. Itaque, ut his utamur, ab Judæis, Pharisæorum sectam secutis, angelos, ab hominum mentibus discrepantes, (conf. Act. XXIII. 8), etiam malos, creditos fuisse, nemo propterea inficias iverit, quod ex PHILONIS sententia animæ, dæmones & angeli non differunt inter se nisi uno nomine ⁹⁹⁾, sed aër plenus est animarum, quas philosophi dæmonas appellant, Moses angelos vocat ¹⁰⁰⁾, & quarum aliæ, terrestris vitæ nullo umquam desiderio incensæ, Dei ministræ sunt & internunciæ, a philosophis dæmonum, a sacris literis angelorum nomine appellatæ ¹⁰¹⁾, aliæ vero, corporum amantiores, in ea descendunt, atque ab iis separatæ vel redeunt ad hanc vitam, si ejus sint cupidiores, vel constanter in æthere

ma-

auctoritate numquam vincemur, *Christi & apostolorum tempore* sic vel aliter existimatum fuisse de causa aliqua, quia periculum est, ne interpolato loco nitamur.

98) *Neue Apol. des Sokrates*. T. II. p. 245. f.

99) de Gigantibus p. 286.

100) l. c. p. 284. f.

101) de Somniis p. 586. de Gigant. p. 285. f. & de plantat. Noë p. 216.

manent ¹⁰²⁾, h. e. immortalitate potiuntur, & angelis similes fiunt, qui sunt *ασωματοι και ευδαιμονες ψυχαι* ¹⁰³⁾, perfectissimæ etiam altius, supra eas, quæ terram numquam habitarunt ¹⁰⁴⁾, vel repetere certe noluerunt ¹⁰⁵⁾, ascendunt, sed & ipsæ dæmones & angeli nominantur ¹⁰⁶⁾, quin immo nonnullæ, super omnia, eaque tam varia ¹⁰⁷⁾, animarum s. angelorum genera effectæ, prope Deum collocantur ¹⁰⁸⁾; *mali* vero angeli non sunt ¹⁰⁹⁾ nisi hominum ¹¹⁰⁾ illorum animæ, qui, sapientiæ negligentes, corporis solum, vel opum rationem habent, & mortalium unice voluptates sectantur. Immo vero ex ipso hoc PHILONIS loco apparet, de *communi Judæorum sententia* variam hominibus calamitatem attulisse *malos angelos*. Eadem enim illa sua opinatione, quod animæ, dæmones & angeli non re, sed nomine solo, differant, *metus dæmoniorum* (*δεισιδαιμονιας*) remedium quærit. Si enim philosophorum dæmones, & Judæorum angeli non sint nisi animæ, quæ, mediæ omnes a Deo effectæ ¹¹¹⁾, vel bonæ evaserint, atque ita in cœlo habitent, vel malæ, atque ita in terra, in humano corpore, mortalem vitam degant ¹¹²⁾: pro certo utique dici potest, præter impios homines nullas dari ma-

102) de Somn. p. 586. de Gig. p. 285.

103) de sacrif. Abelis & Caini p. 131.

104) de plant. Noë p. 216.

105) de sacrif. Abel. & Caini p. 131.

106) de plant. Noë p. 216.

107) vide l. c.

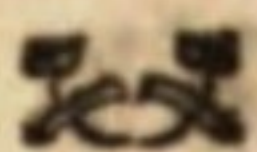
108) de sacrif. Ab. & Caini p. 131. cf. etiam de somn. p. 587.

109) de Gig. p. 286.

110) l. c. p. 285.

111) de nominum mutat. p. 1049.

112) de profugis p. 459.

malas mentes, nullas *ασωματες ψυχας*, nullos *δαιμονας* s. angelos malos ¹¹³⁾, a quibus timendum sit. Ceterum addit PHILO ¹¹⁴⁾, quemadmodum in Græci vulgi (*των πολλων*) sermonibus boni & mali dæmones, similiterque bonæ & malæ animæ versentur: sic Judæum quoque bonos & malos angelos appellare posse, in quo non sit peccaturus, si profanos (homines ¹¹⁵⁾) intelligat, impios, scientiæ & virtutis expertes, *hominumque mortalium* fluxis voluptatibus deditos. Quibus rebus efficitur, PHILONIS ætate Judæos de dæmoniis ita existimasse, ut a *malis angelis* vexari homines putarent. Neque enim alias novam cum hac formula ad excutiendam *δεισιδαιμονιαν* copulare studuisset notionem. Itaque nec JOSEPHI locus (L. VII. de bell. Jud. C. XXIII. p. 981) *communem*, quod FARMERO ¹¹⁶⁾ visum est, Judæorum, Christo & Philoni æqualium, sententiam exponit. Cujus rei nec ullum verbis ejus indicium inest. Nam parenthesis illa ¹¹⁷⁾, verbis: *τα γαρ καλεμενα δαιμονια — αυτη (ριζα βααρας) ταχειως εξελαινει*, interjecta, hoc unum liquido monstrat, qualia a *Josepho* habita fuerint, quæ vulgo appellarentur, dæmonia. Et ex ipsis quoque N. T. libris liquere putamus, *δαιμονια* ¹¹⁸⁾, a quibus plures illo

tem-

113) Nam in castigandis quoque hominibus, *bonis* mentibus Deum non minus uti, quam in beneficiis conferendis, PHILO statuit (de conf. ling. p. 346. de somn. p. 587).

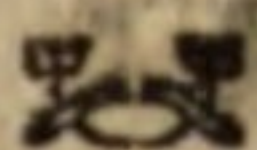
114) loco sæpius cit. p. 286.

115) Qui variis sensibus, alii *visu*, alii *auditu* &c. abducantur a rebus divinis. p. 286.

116) *Versuch ueber die Dæmonischen des N. T.* p. 32. f.

117) *ταυτα δε πονηρων εστιν ανθρωπων πνευματα, τοις ζωσιν εισδυομενα και κτενοντα τας βοηθειας μη τυγχανοντας.*

118) *Mortuorum animas*, in *deorum* numero repositas, ab hominibus *gentilibus dæmonum* nomine appellari, & incommoda dæmoniaco-
rum pro earumdem effectum haberi consuevisse, largimur doctissimo FARMERO (p. 17. ss.). Neque etiam inficiamur, a *christianis* & *judæis* scriptoribus, externarum doctrinarum studiosis, ut JUSTINO M. &

tempore morbis implicabantur, non mortuorum animas, sed *malos angelos* numerari consuevisse. Nam *dæmoniorum* principem eundem etiam *diabolum*, s. *malorum angelorum* principem existimarunt. Quod ex Matth. XII. 24. coll. 26. Luc. XI. 15. coll. 18. intelligi potest. Luculenta enim res est, *dæmoniorum* principem eum esse, quem Christus *τον σαταναν* appellat (Matth. XII. 26), quemque *τον σαταναν*, i. e. ¹¹⁹⁾ se ipsum, (Luc. XI. 18) ejicere posse negat; illum igitur *adversarium* (*יָבוֹן*), κατ' ἐξοχὴν ita dictum, intelligi, qui alibi, quum etiam de *dæmoniis* quaestio existeret (Luc. X. 17. 20), ο ἑχθρος nominatur (v. 19. coll. 18),

& JOSEPHO, de *manibus* cogitatum fuisse (v. FARMERVUM p. 37. f. 32). Illud vero confirmamus, de *communi* *Judæorum*, Christo æqualium, sententia *dæmoni*aci mali causam in *pravorum angelorum* operatione quaerendam, quumque, græce locuturi, vocabulo, in simili causa a Græcis jam recepto, uterentur, Judaicam ei *notionem* tributam fuisse. Quod nobis tanto minus mirandum accidit, quia græcum verbum *mentes* universe indicat, ideoque etiam ad illas, quas Judæi crediderunt, transferri recte poterat. Certe non solæ mortuorum animæ, vocantur *dæmones*, sed a JOSEPHO, etiam quæ *divina* sunt, *δαίμονια* usurpari, ipse FARMERVS docet (p. 47. f.). Et dubitare licet, an idola apud ipsos quoque gentiles *dæmonum* nomen ab eo traxerint, quod *mortuorum animæ* pro numinibus colebantur, an vero inde potius, quod *dii* esse credebantur. Sed quidquid est, ex eo certe, quod scriptores sacri in narrandis gentilium verbis (Act. XVII. 18), quodque LXX. in idolorum nominibus ex hebraico in græcum convertendis usitato *δαίμονιον* vocabulo utuntur, haudquaquam sequitur, ut eadem vox de aliis quoque rebus, ut malis angelis, usurpari non potuerit. Idem ille JUSTINVS M. qui *δαίμονας* de animabus mortuorum accipit, etiam *malis angelis*, fatente FARMERO (p. 38), hoc nomen dedit, quod etiam Tob. III. 8. Asmodæo imponitur, quem in malis angelis ipse etiam FARMERVS habet (p. 29). Quin suspicari licet, Judæos exterorum idola tanto etiam lubentius *δαίμονια* appellasse, quod in cultu idololatræico adjuvando magnæ partes sint *pravorum angelorum*. conf. etiam, quæ FARMERVS p. 38. f. habet.

119) Pro hebraica consuetudine nomen in pronominis locum substitutum est.

18), h. e. (Matth. XIII. 39) ο διαβολος ¹²⁰⁾, cujus angelis (XXV. 41) etiam οφειων και σκορπιων nomen Luc. X. 19. exquisitè convenit (cf. Ap. XII. 9). Sed etiam nomen βεελζεβυβ ¹²¹⁾, (Matth. XII. 24. 27. Marc. III. 22. Luc. XI. 15. 18. 19), vel, mutata facilioris pronuntiationis ergo ¹²²⁾ ultima litera, βεελζεβυλ inprimis conspirare videtur. Neque enim ll. cit. dei Ecronensis ¹²³⁾ (2 Reg. I. 2) nomen est, qui cur *princeps* deorum haberi debuerit, nulla causa apparet, sed Chaldæorum & Syrorum notissima illa vox כנען ליל, quæ inimicum, *adversarium* ¹²⁴⁾ (σαταναν) indicat, seu *obtrectatorem* ¹²⁵⁾ (διαβολον). Quæ certe explicatio etiam ad locum Matth. X. 25. aptior videtur. Quomodo enim convicium facturi Jesum appellare potuerint deum Ecronensem, haud apparet, maxime si nomen ejus Beelzebub ex Judæorum opinione etiam honorificum ¹²⁶⁾ erat, sed adversarium, obtrectatorem sine dubio vocarunt, quem ut hostem patriæ religionis spectarunt (cf. Joh. VII. 12. 47. fs. IX. 28), quique procerum vitia tam aperte reprehendere solitus est (v. c. Matth. V. 20. fs. XXIII).

§. XV.

120) cf. etiam Act. X. 38.

121) Ita *Syrus* uterque, (posterioris certe codex Paris.), & alii, a b. BEN-
GELIO (in App. ad Matth. X. 25) & a S. R. GRIESBACHIO (in N. T. ad l. c.) commemorati, nomen controversum locis citatis expref-
ferunt.

122) conf. similia, a GROTIO ad Matth. X. 25. & BOCHARTO (Hieroz. P. II. p. 501) allata, exempla.

123) cf. FARMERVM p. 25. fs.

124) cf. Syr. Matth. XIII. 39. 25. 28.

125) conf. arab. ذيبوب, hebr. דִּבּוּב, & de radice כנען universe SCHVL-
TENSIVM ad Prov. XXV. 10. p. 324. f. Nec obstat Zeta in βεελζεβυβ,
quod proprie hebraico Zain, arabico Ze vel Dsal, respondet. Nam
his ipsis literis hebraicum Daleth, ar. Dal interdum permutatur.
cf. laudati SCHVLTENSII Clav. Dial. pag. 204. f. 223. f. Et vulgaris
pronuntiatio, Matth. XII. 24. &c. expressa: etiam facilius a lege
aberrat, quam scriptio.

126) v. FARMERVM p. 27. f.

§. XV.

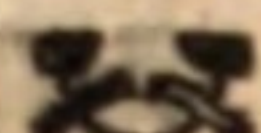
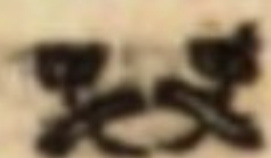
Etſi vero *certiſſimam* antiquarum, quas Chriſtus & apoſtoli reſpicere potuerint, opinionum Judaicarum memoriam *ipſa N. T. ſcripta* continent: tamen ne id quidem ſequitur, ut auctorum ſacrorum verbis & formis dicendi *eas prorsus notiones* tribuere liceat, quas cum iisdem a Judæis æqualibus copulari conſueviſſe, certo, quin ipſius N. T. indicio conſtet. Nam quum Chriſtus & apoſtoli *nova* ¹²⁷⁾ multa & æqualibus incognita docere voluerint, non poterant, quin *nove* multa dicerent, h. e. verbis & phraſibus, cum quibus aliam notionem, ſed quæ ſimile quid haberet novæ ideæ, vulgaris conſuetudo conjunxerat, ad ſuam ſententiam exprimendam uterentur, ſed novis ſimul ad *generalem*, quæ utrinque agnoſceretur, veritatem adjunctionibus caverent, ne vulgares illæ determinationes, quæ communem opinionem falſam efficiebant, tribui ipſis poſſent, qui, novis & contrariis ideis adjungendis, corrigere potius illam ſtudebant. ¹²⁸⁾ Veluti certum eſt, Judæos talem *σωτηρα* informari, qualis Chriſtus neutiquam erat; regem eos expectaſſe, qui non moriturus, ſed populares e Romanorum poteſtate erepturus eſſet (cf. Luc. XXIV. 21. Joh. VI. 15. XIX. 12. Matth. XVI. 22. ſ.). Id vero non obſtabat, ne regis, domini, *σωτηρος* vocabulis uterentur divini nuncii, ſed cum ejusmodi adjunctionibus (Luc. I. 71—75. Matth. I. 21. XVI. 24—27. XIX. 28. ſ. Joh. X. 11—16. Act. II. 36. III. 18—21. 26. X. 42. ſ.), quæ ſervatoris & liberatoris, regis & domini notionem aliter, & rectius, definirent. Judæos, Chriſto æquales, ſuæ genti ſoli, forte etiam omnibus, ad eam pertinentibus, accubitus in ſinu Abrahamæ attribuiſſe, non quidem hac de cauſa credimus, quod ¹²⁹⁾ recentes Judæi, a WETSTENIO ¹³⁰⁾ com-

¹²⁷⁾ Hoc vocabulo ea etiam complectimur, quæ in V. T. ſcriptis tradita, ſed Chriſti ætate nondum intellecta fuerant.

¹²⁸⁾ cf. SEILERVUM, Virum S. V. *ueber den Verſöhnungs-Tod Jeſu Chriſti* p. 189. ſs.

¹²⁹⁾ cf. celeb. SEMLERI Diff. de Diſcr. not. vulg. & chriſt. p. 18. ſ.

¹³⁰⁾ ad Luc. XVI. 22. p. 768.

commemorati, ita existimarunt, sed propterea, quod ejus generis opinionationes in N. T. recensentur (v. c. Act. XI. 2--18. Matth. III. 7--9). Atqui Christus phrasin Judaicam ita usurpat (Luc. XVI. 22. f.), ut generalem communis cum Abrahamo beatitudinis & lætitiæ notionem teneat quidem, sed pro falsis Judæorum adjunctionibus alias, easque contrarias prorsus, substituatur, & Abrahami quoque posteros ab omni illa beatitudine excludi (v. 24. fs. cf. XIII. 28. Matth. VIII. 12), exteros vero admitti (cf. v. 11. Luc. XIII. 29) posse, clarissime doceat. Quæ spes ad illud divinum animorum concilium cœtumque proficiscendi cur hodie parva ducenda sit, non intelligimus, etiamsi *fastigium* beatitudinis in eo ponamus, quod una (1 Thess. IV. 17) omnibus *cum ipso Domino* (Joh. XII. 26. XVII. 24. 2 Cor. V. 8) versari nobis continget. Hoc vero agnoscimus, peculiarem istum & Judæis proprium opinandi modum non debere ad alios homines transferri, sed multo etiam minus communicari ¹³¹⁾ debebat cum Christi, qui eundem expresse etiam refellit, enunciato, cujus vera sententia ea est, ut ad omnes omnium temporum homines pertinere possit, & universe *phrases* Judaicæ, a Christo & apostolis usurpatæ, ab ipsorum etiam æqualium, nedum juniorum (§. XIII), *opinationibus* diligentius discernendæ erant.

§. XVI.

Cui observationi propinqua hæc est, quod usu receptam vocem aut dicendi formam frequentare liceat, *tametsi abhorreamus ab sententia, a qua res significata nomen illud traxit*. Neque enim Marti sacrum esse volumus mensem, quem *Martium* appellamus, neque, *diem* dicentes, Jovem (Δία) lucis & diei patrem cogitamus, a quo nomen habet dies. Cujus generis multa in omnibus facile linguis exempla reperiuntur. ¹³²⁾ Itaque, ut his utamur, Paullus profecto detestatus est ipso illo loco (1 Cor. VIII. 4. 6),

¹³¹⁾ v. SEMLERVM l. c.

¹³²⁾ cf. doctiss. FARMERVM l. c. p. 249.

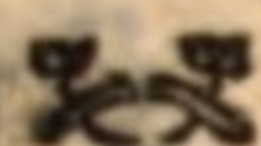
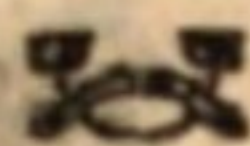
6), quo idola θεοι και κυριοι appellat (v. 5), falsam opinionem, quæ rei, a Paulo significatæ, nomina illa dedit, nec fascinum propterea credidisse putandus est, quod, mentes Galatarum excoecatas fuisse, dicturus verbo βατταίνειν utitur (Gal. III. 1), quamvis metaphoricam illam vim ab iis haud dubie, qui corporis oculos fascinari posse putarent ¹³³⁾, adeptum esset. Opticarum locutionum, ad quas etiam provocari ¹³⁴⁾ videmus, paullo alia ratio est. Quamquam enim haud paucæ ex errore natæ sunt, harum tamen usum auctoribus sacris divinus, qui eorum scriptiorem moderabatur, spiritus non propterea solum concessit, quia, qui certis dicendi formis utitur, *rem significatam*, non *significationis originem*, indicat, h. e. *sensum grammaticum* usurpat, non *appellationis causam* probat, verum etiam quia hujus generis formulæ rem solum, *ut apparet*, describunt, & hætenus veritatem perfecte exprimunt, tametsi cum *interna rei natura*, primo aspectui *contraria*, consentire nec ipsæ possint. ¹³⁵⁾ Unde nec omnes tales dicendi formæ ab errore extiterunt. Veluti non Lucas modo Act. XXVII. 27, sed ne nautæ quidem, quorum vulgari locutione ¹³⁶⁾ utitur, terram ad se accedere putabant, sed rem, quam aliter se habere sciebant, prout in oculos incurrere solet, describere volebant. Ceterum nec hujus nec superioris generis exempla ad propositam (§. VIII) controversiam dirimendam faciunt. Neque enim hoc loco existit quæstio, num scriptoribus sacris integrum fuerit, solemnes dicendi formas usurpare, tametsi externam modo rerum faciem, non internam naturam declarent; sed hoc proprie quæritur, an earum quoque rerum, quæ non cadunt in oculos, *nec opticiis phrasibus ullum locum relinquunt*, ut cœli, status mortuorum, angelicarum operationum, futurarum rerum

¹³³⁾ cf. ALEX. MORI Not. ad l. c. p. 152.

¹³⁴⁾ v. FARMERVUM p. 250. f.

¹³⁵⁾ cf. b. Soceri laudatam Disq. de œconomia §. XVI.

¹³⁶⁾ cf. loca, ab HEYMANNO (*Erkl. des N. T. P. VI. p. 668*) allata.

rerum ¹³⁷⁾ &c. *notiones*, a vero abhorrentes, in sacris literis occurrant. Non illud disputatur, an *verba*, cum quibus certæ rei notio propter errorem copulata est, postquam invec̃t, fuerint in usum, ab auctoribus *ῥεοπνευσοις* conservari & ad notionem, quæ ex usu respondet, indicandam usurpari potuerint, sed hoc controversum est, an ipsa etiam *opinio*, quæ certis rerum nominibus occasionem præbuerit, extra hujus receptæ denominationis usum *aliis verbis*, non rem, sed falsam de re opinionem clare exprimentibus, tradi possit. Veluti a Matthæo IV. 24. *σεληνιαζόμενους* commemorari potuisse, agnoscimus, etiamsi huic ægrotorum generi nomen propterea impositum fuerit, quod lunæ efficientia falso pro causa morbi haberetur. Neque enim verborum, quibus uti volumus, *originem* inquirere necesse habemus, sed *sensum*, quem loquendi *consuetudo* iis tribuit. Qui si aptus fuerit *rei*, quam intelligi volumus, indicandæ, verbum usurpari recte potest, quacunque tandem de causa res ita nominata fuerit. Immo, si alio verbo uti Matthæus voluisset, vel minus intellectus fuisset, vel circuitione opus habuisset. Sed si Christus, lunaticum curaturus, *lunam a vexatione cessare iussisset*, vel Matthæus *lunæ vexationem cessasse narraisset*, aut pro lunatico hominem, *in quem luna egerit*, commemorasset, similive usus fuisset periphrasi; non jam *verbum*, ex falsa opinione in usum invec̃tum, ad *veram rem*, ut morbi formam, significandam contulisse, sed *falsam opinionem* ipsam, quam etymologia, non usus verbi, infert, repetiisse dicendi essent. Simillime certo ¹³⁸⁾ ægrotorum generi, ut mente captis & epilepticis, vulgare *δαιμονιζόμενων* nomen, quamvis ex falsa opinione ortum fuisset, tamen a scri-

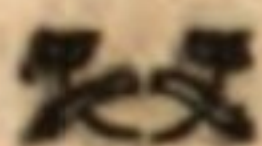
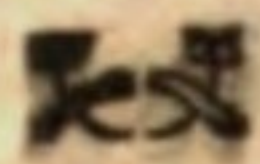
137) cf. SEMLERT, Viri celeb. Diff. de discr. not. vulg. & christ. p. 11. f.

138) Ne hoc quidem exploratum est, dæmoniacos, in N. T. commemoratos, mente omnes captos aut epilepticos fuisse. Nulla certe talis morbi indicia apparent in dæmoniacis, de quibus mentio fit Matth. IX. 32. f. XII. 22. Quumque FARMERVS melancholiam iis tribuit, sola doctissimi Viri hypothesis pro argumento est. Vid. p. 89.

scriptoribus sacris (v. c. Matth. IV. 24. Marc. I. 32) tribui potuisse, facile consentimus. Sed plane alius generis hæc sunt, quod Christus non modo *δαίμονιζομενός* sanasse (Matth. IV. 24), sed *ita* sanasse legitur, ut *dæmonia* ¹³⁹⁾ *ab iis discedere juberet* (Luc. IX. 42. IV. 35), immo etiam ¹⁴⁰⁾ gregem porcorum in mare præcipitem agere sineret (Matth. VIII. 29. fs), item, quod *dæmoniacorum curatio* ut *dæmonum ejectio* (Marc. I. 34. Luc. XIII. 32. Matth. X. 1. 8. Marc. XVI. 17. Act. VIII. 7. XIX. 12), & hæc demum ut restitutæ sanitatis *caussa* (Matth. XVII. 18), status vero *dæmoniacus* expressis & variis verbis ut *dæmoniacæ operationis per-*
peffio

139) Ad hujus argumenti vim infringendam locis Marc. IV. 39. Luc. IV. 39, a FARMERO pag. 281. prolatis, uti aliquis possit. At nos non ex eo argumentamur, quod Christus *dæmonia allocutus* esse legatur, sed hoc volumus, usitatum *δαίμονιζομενός* vocabulum non modo usurpasse, verum etiam in hanc partem accepisse Jesum, ut ægrotorum illud genus a malis spiritibus liberandum esse statueret. Et sane primo illo loco (Marc. IV) *causas* mali allocutus est, in quibus nos etiam *dæmonia* numeramus, altero autem (Luc. IV) *morbum* quidem ipsum inhibuit, sed hoc & a FARMERO (l. c.) & ab aliis, ut S. V. SEMLERO (Comment. de dæmoniacis p. 42), temere sumitur, morbum, qui a dæmoniis inferri vulgo crederetur, etiam ipsum *δαίμονιον* nominatum fuisse, ideoque sententiam, ex qua nos argumentum sumimus, non plus valere, nisi hoc, dæmonii efficientiæ tributum *morbum* discedere jussu esse. Certe ex eo, quod *δαίμονιζομενός* erant *ægroti*, quod solum probari potest, nequaquam sequitur, ut etiam morbus dici potuerit *δαίμονιον*, nisi vero etiam *lunaticus* morbus est, quia *lunaticus* est in ægrotorum numero.

140) A furiosis præcipitari gregem nequaquam potuisse, ipse FARMERVS p. 221. fs. luculente monstravit. Sed si Christus hominibus furiosis (cf. l. c. p. 209. fs.) insanum illud petiit, ut sibi, qui dæmones se esse somniarent, in gregem migrare liceret, non verbis modo concessisset (Matth. VIII. 32), sed illi, ne, hominum insanorum, non dæmonum, fuisse, eventus docere posset, etiam sua operatione satisfecisset; non jam verbis, sed *miracula* etiam *confirmasset* falsam opinionem, quam & dæmoniaci illi & qui colloquium, data etiam opera præmissum (cf. p. 212) attente audierant, de utriusque (v. 28. 32) mali causa habebant,

peffio (Luc. VI. 18. Act. V. 16. Luc. IV. 33. cf. XIII. 11. 16. Act. X. 38) describitur. Atqui duo illa, maxime inter se diversa, etiam optimus adæmonisticæ causæ patronus ¹⁴¹ miscere coactus est.

§. XVII.

Denique *agendi* ratio, ad falsam aliorum opinionem accommodata, separari debet a *docendi* ratione, errantium auribus serviente. Neque enim a veritate recedimus, actum, quem non interdictum, sed nec necessarium esse, intelligimus & profite-mur, aliorum ergo, qui necessarium esse putent, suscipientes, vel ab actionibus, quas non præceptas, sed nec interdictas esse (cf. 1 Cor. VIII. 8), agnoscimus & profite-mur, aliorum causa, qui prohibitas esse autument, abstinentes. Multo autem secus est, si contra sentiamus, ac dicimus. Itaque Paullus, quia, ethnicum circumcidi, non per se (Gal. V. 6), sed propter necessitatis opinionem (v. 4. coll. Act. XV. 1) illicitum erat, Timotheum, Judæorum salutis causa, ne in antecessum a novo apostoli comite abhorrerent, circumcidere non dubitavit (XVI. 3), id autem Timotheo ad salutem haudquaquam necessarium existimari, ita non dissimulavit, ut ad hanc ipsam doctrinam tradendam Timothei ministerio uteretur (v. 4. coll. XV. 10. f. 19. 24. fs). Nec minus aperte sui animi sensum, quamvis ab imbecilliorum opinione diversum, expressit (Rom. XIV. 14. 20. 22. 1 Cor. VIII. 4-10), quum libertatis accommodatum ad infirmiores usum suaderet, & sua etiam (IX. 1. fs) agendi, externisque, quæ dubitari non possent, juribus utendi ratione confirmaret. Ceterum hic ipse contextus manifeste docet, verficulum 20. ad *externæ* vitæ indolem pertinere, quam apostolus, cum Judæis versatus, ad eorum mores conformare solemne habuit, quemadmodum universe (v. 20-22) eorum, inter quos fuit, vivendi rationem secutus est, si modo per se vitiosa non esset (v. 21).

(v. 21). Etsi vero historicus hujus loci sensus, ab ipso etiam S. V. SEMLERO ¹⁴²⁾ agnitus, de *doctrinae* accommodatione nihil habet, hanc tamen ideam in Paulli sententiam secure inferri, atque ita locum illum, pro argumento *doctrinae* ad falsas Judaeorum opiniones conformatae afferri ¹⁴³⁾ videas. De quo interpretandi genere ipso Viro celeberr. ¹⁴⁴⁾ nemo forte acerbius sententiam dixit.

§. XVIII.

His (§. IX. fs) constitutis, proclive est intellectu, quam multum decedat de magna illa argumentorum copia, qua vincere volunt (§. VIII), auctorum *θεοπνευστων* non *vivendi rationem* (cf. §. XVII), sed *doctrinam*, hancque non *universe* ad auditores, etiam *salva veritate*, (cf. §. IX. p. 19. §. XI. XII), sed *ita proprie* accommodatam fuisse, ut in *suis* ipsorum *enunciatis* (cf. §. X) non *abstinerent* modo ab errorum refutatione (cf. §. IX. p. 20. fs), sed *uterentur* non *formis loquendi*, cum quibus alii vel recentiores vel æquales homines falsas notiones conjunxerint (conf. §. XIII-XVI), sed *falsis sententiis ipsis*. Hoc *affirmare* solent (§. VIII), & hoc, nihil aliud, *probandum* erat. Neque vero præter eas, quas accipere non possumus (§. IX. fs), aliam rationem afferri videmus, nisi hanc ¹⁴⁵⁾, quod Christi & sacrorum scriptorum ¹⁴⁶⁾ *sapientia* id flagitaverit.

§. XIX.

¹⁴²⁾ Paraphr. ad 1 Cor. IX. 20.

¹⁴³⁾ P. II. de Can. p. 156. 158. f. 320. ad 1 Cor. II. 6. p. 45. Comment. de dæmoniac. p. 32. cf. celeberr. TELLERI *Zusätze zu seinem Wörterb. des N. T.* p. 106.

¹⁴⁴⁾ in Præf. ad 2 Cor.

¹⁴⁵⁾ „Nec Christus nec apostoli id ullibi præ se ferunt, phrasibus ipsorum & sermonibus cunctis ab omnibus esse statim fidem adjungendam sic, ut ipsi repugnemus *λογω* rei, quem nos nostro modo cognoscimus. Itaque *a veritate*, quam nos perspicimus, *abhorrere videbuntur* multae sententiae Christi atque apostolorum, *si statuamus*, istas sententias plane atque omnino a nobis esse amplectendas. Nec desunt

§. XIX.

Quodsi vero illius sapientiæ *consilium* requirimus, spectasse dicitur ad cavendam ¹⁴⁷⁾ eorum *offensionem*, quibus falsæ ejusmodi notiones, nullam ad eos, qui sic jam diu opinari solebant, improbam de Deo aut indignam Deo sententiam secum ferentes, ob

severi inter Theologos imperatores, qui bona mente id agunt, ut persuadeant, vel rationis vim omnem reprimendam, atque obsequium in intelligendo atque cognoscendo sic præstandum esse, ut ne unguem quidem latum *secedamus ab istis judiciis, quæ continentur illis in sententiis*. Sed, cum Judæorum *enunciata* fere istis nominibus designentur, quæ de rerum notionibus *vix* complectuntur illud, quod *poterat isto ipsorum tempore* cognosci, atque justior & amplior cognitio sit demum fructus longioris temporis, prout Deus ipse distinxit atque servavit omnia *κατὰ ἰδίους*: facile patet, non raro Christum atque apostolos loqui *κατ' ἀνθρώπων*, ex opinione vulgari, ex œconomia, atque nobis *nullam obtare auctoritatem*, (nisi quis plebis judaicæ ingenia velit super christianos omnes evehere), quo minus, de istis rebus, quæ subjiciuntur humanis mentibus atque exercitiis, temporisque quasi thesauro continentur inclusæ, *sentiamus ipsi, ut nostro tempore & loco convenit*. Imitemur SAPIENTEM œconomiam, qua usus est Christus cum apostolis, atque hos inter Paulus præcipue. Constabit hac ratione & veritas rerum sic narratarum (cf. supra p. 23. f.), & colloquiorum factorumque, quasi ex characteribus ingenuis (conf. supra p. 25), & vera auctoritas doctrinæ *salubris* manebit illæsa. „ Obff. INWETSTENII libellos ad crisin pag. 141. f. cf. pag. 162. App. ad N. T. int. p. 182. f.

146) Est quidem, ubi dubitatur, an scriptores sacri ipsi versati fuerint in erroribus, quos de istius ætatis more eorum libri exprimant. Sed causa, quamobrem nec a Jesu nec per *θεοπνευσταις* meliora docti fuerint, rursus Dei & Christi *sapientiæ* attribuitur (Comment. de dæmoniacis p. 30-33). Unde, quod a b. Socero (in Disq. de œconom. p. 46. f.) observatum est, tota quæstio huc redit, an Dei vel scriptorum sacrorum, qui certe sæpius ipsi contra sensisse dicuntur (v. supra p. 23), ac scripserint, sapientia postulaverit, ut ipsis auctorum sacrorum enunciatis falsæ inessent æqualium sententiæ.

147) v. celeb. SEMLERVM ad 2 Cor. V. 16. p. 154. aliæque plurima loca, a b. Socero p. 13. 16. f. 46. f. exhibita.

ob vetustatis & sacrae auctoritatem indolis non statim eripi potuerint. At *primum* non apparet, quemadmodum nihil ¹⁴⁸⁾ damni tum inferre potuerint opiniones v. c. de diaboli quasi imperio & conatu in mundum physicum, quæ tamen alibi ¹⁴⁹⁾ inscientiam, superstitionem & turpitudinem mentis & corporis adjuvare dicuntur; item, externarum rerum expectatio ¹⁵⁰⁾, quæ tamen Christi omnem historiam atque provinciam ad Judaismi humilem superstitionem ita corruerit ¹⁵¹⁾, ut Paullus etiam mutare debe-

148) v. Comment. de dæmoniac. p. 31.

149) ad 1 Cor. X. 11. p. 248.

150) cf. supra p. 16.

151) ad 2 Cor. V. 16. p. 153. Ceterum hujus quoque (cf. p. 45) loci interpretatio argumento esse potest, quam facile fiat, ut ii etiam ipsi, qui in dogmaticam tribum tam aspere invehi solent, suas ideas dogmaticas (v. c. de revelationis indole) in locum *historici* sensus substituant. Paullus, qui per totam fere epistolam id studiosissime agit, ut suam apostolicam auctoritatem ab adversariorum criminatione defendat, paullo ante locum controversum, versu 12, commemoraverat, *τὰς ἐν προσώπῳ καυχώμεναι*; καὶ ἡ καρδία, eos igitur, qui de persona sua & externa dignitate gloriantur, sed interno animi habitu gloriari non possint, ipsique etiam celeberr. Viro ad 1 Cor. I. 12. & 2 Cor. X. 7. credibile videtur, fuisse in iis, qui se de cognatione jactarent, qua Christum attingerent. Itaque loci V. 16. aptissimus ad historiam & statum Corinthiorum sensus hic est: „quia omnes cum Christo mortui sunt (v. 15.), non externam hanc & terrestrem vitam (conf. Gal. II. 20. *ἐν σαρκί*) spectamus, sed spirituali omnia & coelesti, quam Christus vivit (cf. Rom. VI. 4--11. Col. III. 1--3), vita metimur, nec igitur *τὰ κατὰ πρόσωπον βλέπομεν* (cf. 2 Cor. X. 7. cum V. 12), eosve, qui externa & terrestri cum Christo cognatione conjuncti sint, præferimus, quum ne ipsum quidem Christum, etiamsi olim eum *κατὰ σὰρκα*, terrestrem vitam viventem (cf. Ebr. V. 7), de facie novissemus, *κατὰ σὰρκα* nunc noscamus, sed mortuum *σὰρκα* (cf. 1 Petr. III. 18. IV. 1), & ad novam, non ad externam illam & infirmam (cf. 2 Cor. XIII. 4), vitam revocatum (V. 15). Exstincta est vetus (v. 17) illa & *σαρκική* cognatio, sed nova, *τῆς καρδίας*, de qua jactare se isti non possunt (v. 12), conjunctione cum Christo, qui Deo (Rom. VI. 10. f.) in coelis (Col. III. 1--3)

deberet pristinam œconomiam. *Deinde* nec hoc vulgarium, quamvis falsarum, opinionum conservationem suasisse videtur, quod ex judaica opinandi consuetudine cum gravissimis sæpe doctrinis, ut ¹⁵²⁾ opinatio de malis angelis, eorumque efficientia, cum doctrina de unitate Dei, ita connexæ fuerint, ut, sublato errore, etiam conjuncta veritas in dubitationem facile adduci potuisset. Nam ea ratio, *absolute* & simpliciter accepta, veritatis promulgationi nimis sæpe intercessura esset. Certe isto nomine nec Judæorum illis decretis, quæ veræ religionis indolem καθολικην & beneficium κοινον evertabant, contradicere licuisset, quod tamen secus factum est ¹⁵³⁾. Quum enim unius veri Dei cognitio in judaica gente antiquis maxime illis Jehovah operibus niteretur, quæ ad sejungendos a ceteris omnibus gentibus Judæos spectabant; judaica opinio de sejunctionis illius necessitate cum ipsa Dei cognitione conjuncta fuisse videtur. Sed caveri nihilominus poterat offensio, sejunctionis vero consilio, veterisque œconomix cum nova consensu declarando. Qua ratione manifestum fiebat, Jehovaham, qui ex Ægypto Israëlitas eduxerit, iisque per Mosen legem dederit, omni-

1--3) vivit, καὶ νῦν κτίζει (2 Cor. V. 17), opus est. Ita igitur plurimi quemque facimus, ut Christo, non per σαρκικὴν & terrestrem nativitatem, sed per novam & πνευματικὴν (cf. Joh. III. 6. f.), conjunctissimus est & simillimus. Quia Christus pro omnibus pariter mortuus est, hætenus eodem omnes loco habemus, sed summo eos, qui communi beneficio rectissime & gratissimo animo utantur (2 Cor. V. 15. 20). „Quid vero SEMLERVS? „non infitiamur, sed præ nobis ferimus, *inde ab hoc tempore* nos nullo modo Judæorum istas humiles & Deo indignas opiniones & cærimonias, nos porro ferre aut commendare, quibus audent aliis gentibus (a Messia perdendis, ut sic Judæi vivant αὐτοῖς, voluptatibus omnibus fruentes, p. 151. f.) se præferre, & Messix provinciam plane pervertere. Quod si etiam *antea ipse* talem Messiam informare visus sum, qui sit Judæorum tantum fautor, *nunc* tamen talem Messiam persuadere minime possumus. „

152) cf. Allgem. deutsche Biblioth. T. XXVIII. P. I. p. 159. fs.

153) v. SEMLERI Diss. de discr. not. vulg. & christ. p. 14.

omnino unum esse verum Deum, sed numquam eum voluisse, ut *perpetua* esset constituta ab eo Judæorum & gentium *sejunctio*. Itaque eas etiam falsas opiniones, quæ per novum errorem cum certa & gravi veritate connectuntur, tum certe impugnare licet, quum alteri illi errori simul obviam itur, nullamque certæ veritati cum falsa, quæ refellitur, opinione necessariam conjunctionem intercedere, dilucide ostenditur, vel, si vera doctrina ex falsa, quam evellere conamur, opinione probari vulgo soleat, aliis ea & certioribus rationibus confirmatur. Si igitur, *omnes* illas, quæ scriptorum sacrorum enunciatis inesse dicuntur, falsas opiniones cum gravibus doctrinis connexas fuisse, *demonstrari* ex Judaico systemate posset, ne hoc quidem necessario flagitassent sapientiæ leges, ut nihil *contradiceretur*. Sed cur *repeti* etiam debuerint errores, in offensionis cavendæ sapienti studio plane nulla causa reperitur. Unde totum hoc argumentum a proposita (§. XVIII) ratione diversum est (cf. §. IX).

§. XX.

Speciosius est, sed ad *argumentationem* solam pertinet, WETSTENII præceptum ¹⁵⁴⁾: „argumenta sunt vel omnium vel certorum temporum. Quædam enim ita sunt evidentiæ, ut de illis inter omnes conveniat — De horum argumentorum usu nulla est controversia. Sunt alia argumenta æque vera quidem, sed non omnibus æque accommodata; & fieri potest, ut quis talia argumenta vel non capiat, vel iis non multum moveatur, contra ut apud ipsum argumenta probabilia, petita aliquando ex opinionibus, quas pro veris & certis habet, licet forte *nec certæ sint nec veræ*, multo plus ponderis habeant. *In hoc casu* scriptorem *utilem argumentis ad hominem uti* non solum posse, verum etiam *debere* contendo. Qua enim alia via lectorem in suam senten-

¹⁵⁴⁾ §. VII. de int. N. T. (p. 881. T. II. N. T. & p. 155. libellorum ad crisin atque int. N. T. ab S. R. SEMMLERO editorum).

tentiam perducet? *omnia autem media, sine quibus finis utilis, legitimus & ad salutem hominis necessarius obtineri non potest, eo ipso sunt utilia, legitima, immo & necessaria.* Quæ omnia, ita generatim dicta, facile probamus. Neque, in ipso etiam N. T. argumenta, quæ dici solent, *ex concessis*, locum aliquem habere potuisse, Theologi inficiantur ¹⁵⁵⁾. Sed diversa sunt hujus argumentationis genera. Nam ille etiam ex concessis argumenta ducit, sapientiæ omnino consentanea, qui e pluribus, quibus uti ad probandum posset, sententiis, sed *veris* omnibus, eas proprie deligit, quas ab ipsis etiam auditoribus vel lectoribus pro veris & certis haberi, sciat. Quæ ratio in probatione tam directa ¹⁵⁶⁾, quam indirecta ¹⁵⁷⁾ frequens est. Et *falsarum* quoque vel *incertarum* opinionum in argumentatione usurpandarum *varius* modus est. Fieri enim potest, ut in argumento non tam falsa opinio sumatur, quam *persuasio de falsa opinione*, itaque sumtio, etiam si *falsam incertamve* opinionem narret, ipsa tamen *vera & certa* (cf. §. X) sit, ut in argumento, Matth. XIX. 17. occurrente ¹⁵⁸⁾, vera est sumtio, etsi falsam opinionem recenseat, & in alia ratiocinatione ¹⁵⁹⁾ XXIII. 23. incerta ¹⁶⁰⁾ est opinio, quam minor Phariseis tribuit, ipsa autem minor vera manet, & totius argumentationis vis integra est, siue vera sit opinatio, quam minor expo-

¹⁵⁵⁾ v. Magnif. Procancell. D. D. SARTORII Diff. de utilitate librorum V. T. historicorum apud christianos §. VIII, & b. Soceri Diff. de Oeconom. p. 47.

¹⁵⁶⁾ Exempla vide p. 6.

¹⁵⁷⁾ v. 1 Cor. XV. 13 -- 17.

¹⁵⁸⁾ „Si me Deum esse negas, nec bonum dicere debes. Tu vero negas, quod sim Deus. Ergo bonum me appellare non debebas.”

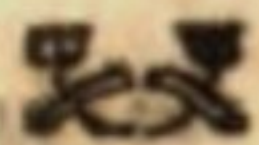
¹⁵⁹⁾ „Si menthæ & similium decimam imperatam esse putatis, danda est sine aliorum graviorum præceptorum negligentia. Atqui &c.”

¹⁶⁰⁾ cf. perill. MICHAELIS Mos. Recht P. IV. p. 91. f.

exponit, five falsa. Nam errantem quoque conscientiam, quæ necessarium esse putat, quod revera liberum est, omnino sequi oportet (Rom. XIV. 23). Quumque in *mutua* disputatione argumentum ab adversario propositum est, ubi primum, quod in conexo, cum consequente *non vere* connectitur, connexum ipsum silentio præteriri potest, at superioris sumtio negari, quod satis est ad totam argumentationem infirmendam. Veluti Judæorum argumento Joh. VII. 27. ¹⁶¹⁾ Jesus v. 28. 29. fecit, quod satis erat, etiamsi de consequentia non viderit, sed sumtionem unice negaverit ¹⁶²⁾. Neque vero propterea *ex incerta ratione*, Messiae ortum incognitum esse debere, *argumentum duxisse* videri debet, quia non *probare* voluit, se esse Christum, sed ad id, quod objectum erat, *respondere*, quod fieri poterat, non negata consequentia, neque consequentiam ideo approbasse dici potest, quod refellere eam noluit (cf. §. IX), quemadmodum nec Bethlehemini se natum esse, inficiatus est, tametsi Judæorum opinioni (v. 42) non contradixerit. Restat alia ex concessis argumentandi ratio, quæ ab superioribus plurimum differt, falsamque aut incertam opinionem non *historice* solum *veram* ponit, vel objectam, quia ejus refutatione non est opus, *silentio prætermittit*, sed *ita* sumit, ut totum argumentum dissolvatur aut labefactetur, si falsa aut incerta esse deprehendatur. Verum etiam hujus generis argumenta, etiam argumenta *ad hominem* (*κατ' ἀνθρώπου*), quoties alia ad persuadendum non tantum valitura esse viderent, proponi ab auctoribus

¹⁶¹⁾ „Si cujus ortus cognitus est, Christus non est. At Jesu ortum novimus.,,

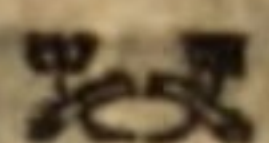
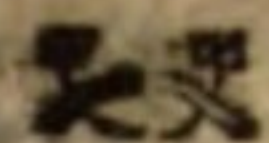
¹⁶²⁾ „Et me nostis, & unde ortus sim? qui tamen (cf. not. 14) a patre veni, quem vos non nostis, & ad quem paullo post redibo, vos autem sequi non poteritis (cf. VII. 33. f. 36). Dum vero patrem meum non nostis, nec hoc intelligitis, unde ego venerim (cf. VIII. 19). Habitationem meam (conf. VII. 41. 52) & Josephum & Mariam nostis (cf. VI. 42), sed eum patrem, a quo veni & ad quem revertar, non habetis cognitum, itaque nec ortum meum.,,

bus sacris *potuisse*, libenter concedimus, etiamsi nunc, quum scribimus, *exempla* nulla occurrant. Quæ certe FARMERVS ¹⁶³⁾ affert, proposito aliena videntur. Neque enim, ut de eo mentionem faciamus, quod majorem ceteris veri speciem adumbrat, Matth. IX. 12. 13. probare vult Christus, jure se nihil curare Phariseos, qui (ex falsa sua opinione) valentes sint & probi, nec igitur medico aut præceptore opus habeant; sed suam unice cum portitoribus & peccatoribus conversationem v. 11. defensusurus hanc rationem reddit, quod, ut medicus ægrotos, non valentes, curare debeat, sic ipsum non probos, sed peccatores, corrigere deceat. Quicquid vero sit de Phariseis, quos profecto sæpius, quia etiam improbi erant, correctum ivit, certe peccatores illos *peccatores* esse, de quibus igitur ipse jure suo & apte ad provinciam suam occupatus sit. Fac vero, Christi verba hoc sibi velle, quod FARMERO videtur, ne sic quidem ex falsa Phariseorum opinione argumentum ducitur. Nam *δικαιοι* grammatice valere potest *qui justi sibi videntur*, quemadmodum *עון* Hof. V. 15. est *reum sibi videri*, & *ταλαπωρειν* Jac. IV. 9. *miserum se agnoscere*. Quumque ad veteris testam. interpretationem in novo provocatur ¹⁶⁴⁾, quæ ad vulgarem & falsam Judæorum hermenevticam accommodata fuerit; de *facto*, quod tam confidenter sumitur, multa controversia est (cf. §. XXIII. fs.), & hoc quoque ipsum vocari in dubium potest, an in ea causa omnino *locus fuerit* accommodationi. Quod tum demum pro certo dici potest, si probatum fuerit, recentiorum Judæorum allegoricam illam interpretandi consuetudinem ipsa etiam Christi & apostolorum ætate ita communem fuisse, ut apud auditores eorum & primos lectores accommodatæ ad

¹⁶³⁾ p. 262.

¹⁶⁴⁾ vid. WETSTENTIVM l. c. pag. 882. (edit. SEMLERIANÆ pag. 157), ipsumque celeb. SEMLERVM P. I. de Can. p. 105. App. ad N. T. int. p. 95. seq. de discr. not. vulg. & christ. p. 9. f. ad Joh. XII. 14. XIX. 28. Rom. X. 6. &c. Add. celeb. EBERHARDI Neue Apol. des Soks. T. II. p. 217. fs.

ad eam scripturarum interpretationes valere potuerint. At in iis certe, quas N. T. conservavit, Judaicis interpretationibus (v. c. Matth. XXII. 42. 46. Joh. XII. 14. coll. Ps. CX. 4. Matth. II. 5. f. Joh. VII. 41. f. Matth. XIX. 7. XXII. 24. XVII. 10. V. 21. fs. Joh. VII. 27. coll. Es. LIII. 8) falsas quidem, sed *allegoricas* nullas ¹⁶⁵⁾, reperimus. Et PHILO etiam haud obscure docet ¹⁶⁶⁾, sua ætate novam ipsique cum paucis forte æqualibus communem fuisse allegoricam sacrarum literarum interpretationem, ad quam haud dubie non ab aliis antiquioribus Judæis, sed, Platone suo præeunte ¹⁶⁷⁾, deductus fuit. Quod si vero is non christianis ¹⁶⁸⁾ modo allegoricæ interpretationis auctorem se præbuit, sed universe, inter ipsos etiam Judæos, hujus studii parens fuit: *Christi* certe ætate, cui tamen hujus generis argumenta ad hominem etiam tribui solent, præsertim in *Palæstina*, methodus ista certo non viguit, nec valde credibile videtur, eam brevi tempore ita *communi* usu apud Judæos receptam fuisse, ut *apostolis* causa fuerit, quamobrem eadem ipsi quoque uterentur. Quod enim JOSEPHVS, vir literatus, Philonem legit ¹⁶⁹⁾, ejusque opiniones in libris, everfa Judæorum civitate ¹⁷⁰⁾, exaratis, interdum secutus est ¹⁷¹⁾,
id

165) Joh. VII. 52. non explicatur scripturarum locus, sed ex analogia argumentum ducitur.

166) cf. e. c. de confus. ling. p. 347. f. de septenar. & festis p. 1190.

167) cf. celeb. EBERHARDVM l. c. p. 219. f.

168) cf. PHOTIVM Cod. 105. p. 150.

169) cf. L. XVIII. Antt. C. X. p. 639.

170) Ex Antt. & librorum contra Apionem initio satis constat, *primum* exarata esse volumina, quibus ipsum bellum Judaicum comprehenditur. Sed N. T. scripta, de quorum ratione interpretandi V. T. quæstio existit, ante Hierosolymorum everfionem omnia edita sunt.

171) Veluti dictum Lev. XXIV. 15. in hanc partem accipitur a JOSEPHO (L. II. contra Apion. p. 1077. L. IV. Antt. C. VIII. p. 121), ut diis, quos aliæ civitates habeant, convicium facere Judæi vetentur. Quæ
inter-

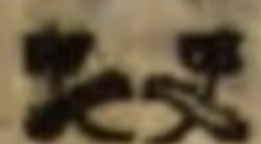
id quidem *communem* omnium, apostolis æqualium, Judæorum consensionem de omni Philonis hermenevtica probare nullo modo potest. Patrum autem, quos vocant, apostolicorum scripta ipse celeberr. SEMLERVS ¹⁷²⁾ pro fictis omnia habet, & vel antiquissima seculo demum II. exarata fuisse, statuit. Nullis igitur *certis* auctoritatibus effici potest, ipsa jam apostolorum ætate allegoricam interpretandi rationem communi consensu frequentatam fuisse. Pone autem, longe usitatissimam fuisse. Ne tum quidem sequitur, ut ejus usum *apostolis quoque & ipsi Domino* sapientia suaserit. Neque enim qui hanc *interpretandi rationem* probat, omnem continuo ejus generis *interpretationem* pro vera & certa habet, quum ista formula ita lata & incerta sit, ut alia facile & contraria explicatio eodem jure opponi possit. Itaque, dum allegoriæ studiosus enunciationem probandam ipse concedit, allegorica interpretatione mirifice capietur, sed, utprimum ab illa abhorret, etiam hanc incertam & precariam dicet, aliaque obvertenda, interpreti adversario exprobrabit, quod allegoriam non secutus sit, ut *deceat* ¹⁷³⁾, vel, quod ipsi PHILONI accidit ¹⁷⁴⁾, ad

interpretatio non abhorret modo a Judæorum recentiorum sententia (v. LIGHTFOOTVM ad Matth. XII. 24), sed Philonis etiam ætate insolita, & primum ab eo proposita fuit, quod inprimis ex L. III. de vita Mosis p. 683. intelligitur, ubi alteram interpretationem etiam studiose refellit, sibi vero *sic videri* ait. Ceterum Josephus Philonem, a quo (p. 684) etiam interdicti *rationem* mutuatus est (p. 1077), tanto videtur libentius secutus esse, quod, tali lege Mosen Græcis commendari posse, speraret. cf. supra p. 34.

172) v. c. T. I. Comment. de antiquo christ. statu §. 30. — BARNABÆ certe epistola illa, quæ allegoricis interpretationibus omnium maxime indulget, comiti Pauli afficta, vel ad alium Barnabam quemdam, obscurum illum, referenda esse, etiam ITTIGIO visa est (Diff. de PP. apostol. §. LIV). cf. quoque celeberr. Dn. Prof. ROESLERI Biblioth. der Kirchen-Väter P. I. p. 4. f.

173) cf. PHILONEM de mundi opific. p. 36.

174) de migrat. Abrah. p. 402.

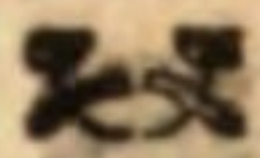
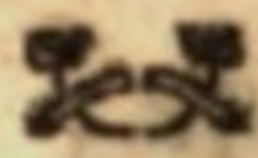
ad grammaticum sensum se recipiet. Atqui Christus & apostoli bene multas *interpretationes* afferunt, quas nec Philo, nec ceteri Judæi probarunt (cf. Luc. XXIV. 25 — 27. 44 — 47. Joh. XII. 16). Etsi igitur *interpretandi* allegoricam aut univérse precariam *rationem* ipsi illi, contra quos Christus & Paullus simili ratione disputasse dicuntur, alias sequi consuevissent, tamen eas, ex quibus argumenta petita fuissent, *interpretationes* (cf. e. c. Matth. XXII. 31. f. cum 23) nec veras nec certas habuissent, ideoque hujus generis probationes ne sic quidem argumenta *ad hominem* fuissent, nec omnino positus a WETSTENIO casus obtinuisset, quo ex falsa opinione argumentari liceat.

§. XXI.

Etsi vero concessimus (p. 51. f.), fieri certe *potuisse*, ut ipsi etiam *θεοπνευστοι* auctores argumentis ad hominem sapienter uterentur, quia plus aliis ad vincendum valere ea viderent: tamen hoc certissime numquam postulavit sapientia, ut ejusmodi argumenta *sine* ulla *generis argumentandi significatione* usurparentur. Neque enim hujus generis probationes vim suam amittunt, etiamsi vel aperte profiteamur, alius quidem nos opinionis esse, sed ex ipsa etiam adversarii sententia, quod velimus, consequi, vel *historice* solum afferamus ¹⁷⁵⁾ dissentientium opinionem, qua ratione ne negamus quidem illam, at nec confirmamus (cf. p. 22. fs. 50.). Quin *doctoris* sapientia etiam *flagitare* videtur vel disertam admonitionem, ne falsam, quam sumit, opinionem ipsi attribuamus, vel significationem certe aliquam cavendi erroris ¹⁷⁶⁾ — Quum grafatorem ab homine occidendo averfurus mendacium dicit, non ani-

175) Ejus generis formula occurrit in argumento, quo Christus Joh. IX. 41. utitur. *Verum* quidem erat, quod Pharisei dicebant, videre se, nec veris discernendis a falsis inhabiles esse (cf. pag. 7). Id autem non ex formula sequitur, sed aliunde cognitum est. Alibi enim eadem loquendi forma utitur Dominus, etsi dissentiret a narrato sermone (cf. VIII. 54. cum 55. 42).

176) cf. b. Soceri laudata Disq. p. 47,

animum mentientis, sed melioris consilii inopiam accusamus. Sed ne QVINCTILIANVS quidem, dum suo etiam *oratori* mendacium concedit ¹⁷⁷⁾, hoc agit ¹⁷⁸⁾, ut istud illi *sæpe* sit faciendum. Nec recusamus, quo minus CICERONIS oratio pro A. Cluentio, ejusque Cap. 50, quod WETSTENIVS ¹⁷⁹⁾ testatur, integrum, etiam cum sequente, legatur. Patebit enim, vel excellentissimos oratores ita dicere consuevisse, ut vehementer erret, si quis in orationibus, quas in judicio habuerint, *ipforum* auctoritates consignatas se habere arbitretur, sed hoc quoque intelligemus, haud raro factum esse, ut, quod alio tempore contra sententiam utilitatis causa dixissent, alio molestiam exhiberet. Quin usu univ[er]se discimus, vel in his similibusque rebus incertæ &, si crebro utamur, nullius tandem utilitatis esse artem dicendi falsas sententias pro nostris. Nam vel pueri ægrotantes utilitatis eorum gratia fingentibus fidem tandem denegabunt, si nimis sæpe delusi fuerint. — Verum *doctoris* provincia ab illis omnibus causis sejuncta est. Neque enim is vel subitum aliquem actum, qui, etiamsi posthac rectius perspiciatur, quid verum sit, tamen, ut volumus, aut omissus aut perpetratus est, vel, instar veterum Romæ & Græciæ rhetorum, sententiam obtinere studet, quam etsi judex mutaturus esset, si denuo dicenda esset, patronus tamen latam esse satis habet; sed proprium doctoris est, efficere perspicientiam veri. Quumque is ad veram doctrinam persuadendam falsa opinatione tamquam sua uti non dubitat, timendum est, ne falsa opinio, quæ per ipsam consuetudinem jam obtinuerit magnam vim, ubi insuper a doctore tamquam sua repetita fuerit, evelli numquam ¹⁸⁰⁾ ex discipuli animo possit, neve, si error

177) L. VII. C. XVII. p. 126. L. XII. C. I. p. 718. f.

178) v. p. 719.

179) p. 881. (ed. Seml. p. 156).

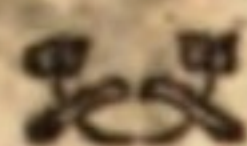
180) Certe si Christus & apostoli in spem ingressi fuissent (conf. celeb. SEMLERI P. I. de Can. p. 119. § 4. ad Joh. XI. 25. p. 388. &c), fore, ut per illam in falsis opinionibus concedendis & repetendis libera-

error tandem detegatur, magistri fides ita labefiat, ut jam nec gravibus & necessariis præceptis discipuli aures pateant. Quæ noxa tanto gravior est, si *sola* doctoris auctoritate niti oporteat, vel, si doctor etiam *historici* partes obtineat, cui non propterea assentimur, quod rem, ab eo confirmatam, *per nos ipsi* veram intelligimus, sed quod rem, *ab eo*, quem testem fide dignum esse sciamus, *confirmatam* videmus. Qui si falsas aliorum narrationes, s. fabulas, historiæ, quam ipse exploratam habet, sine ullo discrimine immisceat, aut lectores, qui ex ipsius narrationibus pendere necesse habent, decipiet, aut de omni universe fide sua derogabit. Atqui Christus & apostoli Dei se legatos perhibuerunt, per quos Deus ipse de consiliis & operationibus suis, rebusque, quæ in oculos non cadunt, & ex nostro rerum usu probari non possunt, exposuerit. Quod si verum, & miraculis, ad hunc ipsum finem perpetratis, divinitus confirmatum est; Christo & apostolis, & quibus similem ipsi auctoritatem tribuerunt, non jam, ut homini cuique, in iis rebus, quas per nos ipsi veras intelligimus, assentiendum est, sed credendum, quæque præcipiunt, *propterea* approbanda sunt, quod ab ipsis confirmata sunt, quos in rebus, nullius hominis investigationi patentibus, propter singularem illam, a Deo, falli nescio, iis latam opem, testes fide dignos esse sciamus. Quibus rebus effici arbitramur, Christi & apostolorum, Deique ipsius sapientiam postulasse, ut illud omne diligenter caveretur, quod de fide & auctoritate, ex qua Deus ipse pendere nos voluerit, non posset non detrudere, itaque falsas aliorum opiniones eorum, quorum affirmationi & historico testimonio credere divinitus jubemur, enunciatis non ita, sine omni discriminis significatione (not. 58),

immi-

beralitatem tironum humilis illa opinandi consuetudo facillime corrigatur: mirifice spes eventus fefellisset, plerisque, quum a Gnosticis & similibus discesseris, inde a tam longo tempore ob ipsam Christi & apostolorum auctoritatem sententias illas, de quibus aliter ne cogitaturi quidem fuissent, veras judicantibus.

H

immisceri potuisse, ut magna pars (cf. not. 34) etiam falsa numerari, &, quum illa a veris enunciatis nulla significatione distinguatur, etiam reliqua in dubium venire debeat, rerumque, de quarum natura judicare nos ipsi nequeamus, nihil porro a nobis propterea credi possit, quod a Christo & apostolis, qui de his ipsis rebus (cf. not. 137) tam multas falsas opiniones repetierint, affirmatum sit, sed ut falsa a veris, quum verbis non sint distincta, re potius, h. e. interno argumento, quod igitur omne in antecessum jam cognitum esse debeat, discerni oporteat. Neque vero ignoramus, immo ipsis, si opus esset, auctorum locis afferendis probare facile possemus, esse, qui omnem illam Jesu & apostolorum auctoritatem in dubium ipsi vocent, at contra alios, qui eam agnoscant, eaque ducti varias, quæ ab istis auctoribus improbentur, doctrinas pro veris habeant, hermenevtico illo præcepto de discernendis in N. T. notionibus falsis a veris κατ' οἰκονομίαν modo utantur, ut, qui illud probaverit, auctoribus sacris ipsis non obloqui sibi videri possit, etiam si ab eorum enunciatis longissime recedat. Sed neminem tamen divinæ Jesu & apostolorum auctoritatis probationem in *hermenevtica* hac tractatione desideraturum esse arbitramur, cujus omne consilium ad hoc unum spectat, ut demonstretur, quotquot Christi & apostolorum vel sermones vel scripta pro *cognoscendi principio* habeant, concedere quidem posse variam ad primos auditores & lectores accommodationem (§. III---VII), sed, si recte omnia expendant, ab ea sententia (§. VIII) abhorreere debere, quæ, vel placendi ¹⁸¹⁾ vel persuadendi studio falsas opiniones pro
veris

181) Quam prorsus se indignam apostoli judicaverint omnem doctrinæ ad placendum accommodationem, quæ de veritate & ejus, cujus legati essent, mandato vel tantillum defleceret, ex Gal. I. 11. imprimis perspicuum est, ubi Paullus planissime negat, evangelium suum κατ' ἀνθρώπων, seu ita comparatum esse, ut vel ulla ejus sententia hominum auribus serviret (v. 10). Quod si factum fuisset, se omnino non futurum fuisse Christi legatum (v. 10), qui non ex suo arbitrio, sed a Domino suo unice pendeat (v. 12). Sed & alia loca

veris ita afferri, doceat, ut ne ullo quidem claro indicio pateat discrimen inter propriam veramque sacrorum auctorum sententiam & falsas Judæorum opiniones.

§. XXII.

Ubi vero *singula* loca continere nobis videntur falsam sententiam, primum omnium de *interpretatione* videndum est, an sensus ille omnino sit *necessarius*. Veluti nec loco 1 Cor. XI. 26. ¹⁸²⁾ nec similibus aliis *neccessario* hanc sententiam inesse, quod homines Paulo æquales, redituro Christo, in hac vita superfuturi essent, communis loquendi usus ¹⁸³⁾ docere potest, ut taceamus, ex 2 Thess. II. 1. ss. etiam liquido constare, quod nihil tale dici a Paulo potuerit ¹⁸⁴⁾. Sed in iis maxime rebus, quæ describi non poterant nisi comparatione cum aliis, diligenter cavendum est, ne, rerum comparatarum perfecta convenientia quærenda, alias præter eam, quæ ex comparatione necessario sequitur, ideas adjungamus, quæ demum improbabilem notionem efficiant. Cujus generis sunt thronus Dei, paradisus, aliaque plura ¹⁸⁵⁾, quæ, quia non cadunt in oculos, nec perfecte sibi similia in rerum, nobis

loca, v. c. 2 Cor. IV. 1-5. 1 Thess. II. 3-6. 13. ipsiusque Domini oracula Joh. VIII. 42--46. XII. 49. s. Matth. XV. 12--14. id abunde confirmant. Ipse etiam celeb. SEMLERVS ad 1 Cor. XV. 15. scribit: „hic satis clare Paullus occupat eam legem, non fas esse doctori, ipsum dedita opera piis fraudibus suis & mendaciis uti, atque Dei ipsius miracula & numen prætereundere vel bonis consiliis. Nec enim opus est, homines quasi Dei negligentiae succurrere. Hic Paullus integritati & probitati suæ apostolorumque publicæ & privatæ confidit., cf. eundem ad 2 Cor. IV. 2. p. 96, 98.

¹⁸²⁾ cf. celeb. SEMLERI Paraphr. ad *αχρῖς* 1.

¹⁸³⁾ cf. Gen. XLVI. 4. Joh. VI. 32. aliaque plura loca, a BENSONO ad 1 Thess. IV. 15. prolata.

¹⁸⁴⁾ Aliud exemplum supra jam (p. 15) occurrit.

¹⁸⁵⁾ cf. cel. SEMLERVM de discr. not. vulg. & christ. p. 12.

nobis familiarium, numero habent, cum aliis, quamvis magna ex parte dissimilibus, rebus conferri debebant. Quod sapientissime omnino & ad præsentem cognitionis nostræ modulum aptissime factum est, nam sine ejusmodi comparationibus in coelestibus illis & invisibilibus rebus nihil prorsum videre possemus: sed recordari semper cum animo nostro debemus, quamvis optime, tamen necessario imperfecte expressam esse rerum invisibilium imaginem, igitur fieri quidem facillime posse, ut rebus ipsis, si accuratius olim cognoscere eas liceat, præter generalem illam, ex ipsa comparatione necessario sequentem, ideam alia quoque cum imaginibus usurpatis similitudo esse intelligatur, de qua nos cogitare non ausi fuerimus; verum hoc quoque accidere posse, ut invisibilium rerum notioni admisceamus, quæ iis prorsus aliena sint, sed ad quæ nec spectaverit comparatio. Sed ad impudentiam ineptus fuerit puerulus (cf. 1 Cor. XIII. 8. ss), qui, rerum comparatarum discrimine aliquo deprehenso, ipsi etiam magistro, ad discentium mensuram leniter se submittentem, absurdam rei notionem exprobrare vellet, quoniam ipse antea, a tertio, quod vocant, comparationis aberrans, falsam de ea opinionem habuerit. Quod si vero necessaria nobis videtur illa interpretatio, quæ falsam ex nostra opinione sententiam scriptoribus Θεοπνευστοῖς assignat; *nostra jam ipsorum opinio ejusque causæ diligentius exquirendæ sunt.* Nam nimis crebro falsa & ridicula numeramus, quæ tamen, rebus omnibus certiori judicio ponderatis, vel hoc solum nomine improbare consuevimus, quod, vera esse, nostro usu non didicimus, vel aliis de causis negamus, quæ, accuratius exploratæ, precariæ ipsæ sunt; vel denique totum facile reiicimus, quod non tam ipsum ex toto falsum esse intelleximus, quam cum ejusmodi adjunctionibus vulgo credi vidimus, quas falsitatis arguere quidem facile possimus, sed quarum nihil in scripturis traditur. Veluti non hoc quæritur, an multitum a recentioribus christianis, tum a veteribus vel Judæis vel gentilibus pro dæmoniacis falso habiti sint, sed hoc unum quæritur, an *ii proprie*, quos Christus & apostoli dæmoniacos declar-

rarunt, vere tales fuerint. Neque hoc disputatur, an mali spiritus omni tempore, & an ipsa quoque Christi & apostolorum ætate suo arbitratu in certorum hominum corpora agere potuerint, sed in hoc inquirendum est, quibus tandem rationibus liquido probari possit, vel omnino non existere posse alias, nisi hominum, mentes, easve, quamvis liberas, non potuisse contaminari vitiis & hominum quoque odio; vel a mentibus, quarum natura a nostra valde differat, nobisque universe incognita sit, nihil umquam effici posse, cujus rationem modumque nos explicare nequeamus; vel valetudinis hominum, quæ tot aliis ignotis & inevitabilibus morborum causis omni tempore patet, etiam graviter infestandæ licentiam certo tempore & consilio ¹⁸⁶⁾ permitti iis non potuisse a Deo, uno rerum omnium potentissimo & sapientissimo moderatore. Si denique fiat, ut nec interpretationem aliam invenire, nec nostræ, quæ repugnare videtur, opinionis aut falsitatem aut temeritatem certo perspicere possimus: relinquitur, ut, dum generalis (p. 57, f.) probatio divinæ, falli & fallere nesciæ, scripturarum auctoritatis confutari non potest, *in ea acquiescamus*, quodque ex ipsa rerum indole demonstrare non possumus, ex generali certe argumento colligamus, fieri aliter non posse, quam ut vel scripturarum sententiam minus assecuti simus, vel pugnare cum ea visum præceptum non vere pugnet, vel, si quidem vere contradicat, quamvis pro minuta nostra rerum notitia secus videatur, attamen falsum sit. In quo pietatis adversus Deum ejusque unicam sapientiam præclara exercitatio est, tanto & facilius & rationabilior futura, quanto sæpius ipsi, scripturis & ingenuis artibus diligenter tractandis, experti fuerimus, ea ipsa pronunciata, quæ quemadmodum ex erroris suspicionem vindicari possint, prorsus nullo modo viderimus, tandem, crescente vel grammatici vel philosophi facultate, in clarissima luce posita fuisse.

§. XXIII.

186) De quo legi velimus ipsius celeb. SEMLERI Comment. de dæmoniis, p. 45--50.

§. XXIII.

Etsi vero, dum generalis probatio (p. 57. f.) invicta permanet, singulis locis attributa falsa sententia non tam scripturas, quam interpretem in suspensionem adducit: tamen ad iudicii omnem temeritatem hoc certius cavendam illud quoque in promptu habere juvabit, quam multa primum circumspexisse, tum vero recte de omnibus iudicium fecisse debeat, qui vel unius loci difficilius sententiam vere dijudicare velit. Quod ut paullo dilucidius explicetur, unum, sed quo juxta cum altero illo *de dæmoniis* omnium libentissime in hac causa utuntur, exemplum subiciemus, paucis declaraturi, quæ considerata prius omnia esse debeant, quam *necessarie* probasse vel videri possis, quod *in V. T. interpretatione* a veritate deflexerint novi scriptores.

§. XXIV.

Primum igitur falso interpretati esse non possunt, qui omnino *noluerunt interpretari*. Neque enim vel Græcis scriptoribus, quoniam Homeri loca creberrime ad aliam significationem transferunt, vel Ciceroni, quia ad Atticum suum Græcorum sententiis contra auctorum mentem utitur, vel arabicis scriptoribus, quando suam sententiam libenter Corani formulis exprimunt, & in allusionis crebro usu elegantiam ponunt, hermenevticum errorem objicere solemus, neque nobis ipsis vitio vertimus auctorum veterum loca, in alienam ab eorum consilio partem accepta. Quoties ergo V. T. dictum aliquod non ad probandum valere debet, sed eo solum consilio usurpatum est, ut *ipsius v. c. apostoli sententia*, quæ per contextum aliis quoque, in V. T. non extantibus, verbis exprimi potuisset, allusionis gratiam haberet¹⁸⁷⁾; toties exquisitum cum veteris auctoris mente consensum inique postu-

187) Vid. e. c. Rom. X. 18. 1 Cor. XV. 55. 2 Cor. VIII. 15. Rom. VIII. 36. Conf. perill. MICHAELIS Einleitung in die Schriften des N. B. §. 31.

stulamus. Quod in ea quoque loca, in quibus formula *τοτε επλη-
ρωθη* aut similis occurrit, valere potest, si modo ¹⁸⁸⁾ probari
queat, illam dicendi formam non exitum modo, prædictioni
respondentem, significasse (cf. LXX. 1 Reg. II. 27. 2 Par. XXXVI.
21. f.), sed ex usu loquendi etiam hoc valuisse; *similiter factum
est*, atque loco, qui citatur, dictum est.

§. XXV.

Ubi vero contextus docet, ex loco, qui laudetur, argumen-
tum peti, ipsave allegandi forma patet, de eadem illa re, quam
N. T. scriptor tractet, etiam prolatum ab eo dictum accipi:
ante omnia exploratum esse debet, *eum ipsum locum, qui in
aliam sententiam explicandus esse nobis videtur, ab auctore sacro respi-
ci*. Quod interdum haud ita facile est ad judicandum. Neque enim
ubique ea ipsa verba respici videntur, quæ expressa legimus,
sed interdum *significando tantum capiti scripturarum* ¹⁸⁹⁾ servire,
cujus proprie ratio habetur. Veluti credibile videtur, Ebr. XI.
21. non tam verba illa spectari: *προσεκυνησεν εἰς τὸ ἀκρον τῆς
παβδᾶ αὐτῆς*, quam potius (cf. v. 22) ea, quæ in Genesi paullo
ante (Gen. XLVII. 29. f.) leguntur, firmamque divini promissi de
reditu Israëlitarum ex Ægypto (XLVI. 4.) fiduciam ostendunt.
Quod omnino fumi potest, si tota illa sectio, in qua extabat
locus XLVII. 29. 30, a versiculo 31, prout in versione Alex.
sonabat, denominari consueverit. Simillime Psalmus LXVII,
inter XVIII. & CXVII, qui Rom. XV. 9. 11. laudantur, inter-
jectus, versiculo 10. significari potest, si quidem in versionis Alex.
vulgaribus exemplis argumentum ejus indicaverit inscriptio, ex
notissimis (Deut. XXXI. 19) illis verbis XXXII. 43. sumta. Cer-
te Psalmus, in medium prolatus, ad Pauli consilium aptissimus est. Quum
vero præter N. T. libros alias quoque de historia & oraculis antiquis vel
voce vel scriptis conservatas narrationes Judæi habuerint; ex his quoque
fon-

¹⁸⁸⁾ v. MICHAELIS p. 216. f.

¹⁸⁹⁾ Illud exploratum est, totum sæpe aliquod caput ex argumenti
particula nomen invenisse. v. Rom. XI. 2. Luc. XX, 37. Marc. XII.
26. II. 26, cf. perill. MICHAELIS p. 134. f.

fontibus hausta vel facta ¹⁹⁰⁾ vel dicta ¹⁹¹⁾ usurpare poterant N. T. scriptores, quoties ipsis de earum certe, quibus uti vellent, narrationum veritate vel historicis argumentis vel per *θεοπνευστικῶν* constabat. Sed ejusmodi loca, aliunde petita, simile quid habere poterant iis, quæ in ipso V. T. supersunt. Ex quo fieri potest, ut locum V. T. respexisse videatur, qui ad aliam potius, ipsius consilio aptiorem, *veterum prophetarum sententiam, apostolorum aetate in omnium ore versantem, vel scripto, in canonem non recepto, comprehensam, spectavit.* Cujus generis dicta afferri nobis videntur Eph. V. 14. Matth. XIII. 35. Priori certe etiam verba Esaiæ LX. 1. 2. XXVI. 19. vehementer dissimilia sunt, posterioris altera pars, ut de sensus diversitate omittamus, Ps. LXXVIII. 2. in Alex. versione, e qua prior sumpta videri possit, longe aliter se habet, quam apud Matthæum. Illam vero benignitate plenissimam sententiam, cujus Ebr. XIII. 5. mentio facta est, postquam Israëlitarum parenti a Deo primum dicta (Genes. XXVIII. 15) fuisset, omni occasione data, tum a Deo ipso (Jos. I. 5), tum a prophetis (Deut. XXXI. 6. 8. 1 Par. XXVIII. 20) frequentari consuevisse, ipso etiam sacrarum literarum indicio patet. Quo minus mirandum fuerit, si recentiores quoque prophetæ in consolatoriis sermonibus suis eodem dicto frequentissime & sæpe etiam *tanquam generali aliquo promisso* usi fuerint, atque in uno alterove, quod & Philo ¹⁹²⁾ & Paullus ante oculos haberent, scripto de generali ejusmodi oraculo narratum fuerit.

§. XXVI.

Et si vero idem nostro animo oraculum obversetur, quod ab sacro scriptore tractatur: tamen non continuo sequitur, ut recte carpamus interpretationem, in N. T. propositam, etiam si nos ipsi de V. T. loco bene, sed, ut nobis videtur, secus, quam N. T. voluerit, existimemus. Quæritur enim, num *allegantis scriptoris mentem æque affecti simus*, ac allegati. Veluti non liquet, quemadmodum ex Deut. XXXII. 21. probari possit, cognitum Israëlitis fuisse evangelium. At Paullus nec hoc voluit Rom. X. 19. Judæos (v. 1) *audivisse* evangelium, v. 18. ex eo ostenderat, quod id

¹⁹⁰⁾ v. Ebr. XI. 35. f. coll. 2 Macc. VI. 19. fs. VII. 1. 7. Etiam ea, quæ Stephanus Act. VII. 22. recenset, Philo quoque (de vita Moïsis p. 606) relata invenit, sed amplificavit, nisi vero Stephanus prolixiorem narrationem in compendium misit, ea modo, quæ certa essent, complectens. Add. 2 Tim. III. 8. Ebr. XI. 37. Act. XIII. 22.

¹⁹¹⁾ v. Matth. XXVII. 9. f. coll. perill. MICHAELIS Einl. p. 237. fs. Add. Ep. Jud. 14. f.

¹⁹²⁾ Ab eo (de confus. ling. p. 344) λογικὸν illud τὰ ἔλεω θεῶν μετὰ τὴν ἡμετέραν, iisdem prorsus verbis, quibus Paullus utitur, quæque ipsa in Alex. versione nullibi reperiuntur, expressum, afferri, S. R. CARPZOVIVS ad Ebr. XIII. 5. observavit. Neque in toto Philonis contextu ullum vestigium est habiti ad Jos. I. 5. aliumve scripturarum locum respectus.

id longe lateque promulgatum sit, ideoque nec Judæorum scientiam fugere potuerit. Deinde v. 19. subjicit: „immo vero dicere possum, annon *primum* evangelium acceperunt Israëlita? „¹⁹³⁾ Quæ enuntiatio duas partes habet, *unam*, Judæis primum innotuisse evangelium, *alteram*, aliis quoque prædicatum esse. Earum igitur *posterior* v. 19. 20, *prior* autem v. 21. ita probatur, ut simul appareat, ipsam demum Judæorum contumaciam (v. 16) evangelio etiam ethnicis prædicando occasionem præbuisse (cf. XI. 11. fs. Act. XIII. 46. f.).

§. XXVII.

Sed quum recte perspectum habemus allegantis consilium, ne tum quidem postulare possumus, ut nihil a N. T. scriptore dicatur, nisi quod nostra allegati dicti, quamvis vera, interpretatio *diserte* commemoret. Nam V. T. enuntiatio generalis recte ad id omne, quod eodem genere continetur, *transferri* potest ¹⁹⁴⁾, etiamsi nulla de eo *singularis* mentio facta sit, & *consilium* quoque, quo certa verba facta sunt, auctori sermonis tribuere licet. Velut de honorario (1 Tim. V. 17. 18), evangelii ministris debito, nihil utique Deut. XXV. 4. præceptum est. Sed legislatoris *consilium* non ad boves (1 Cor. IX. 9), verum ad omnis generis operarios, & quosvis bene merentes (v. 10) spectavit. Tota enim lex ad Judæorum animos æquitati & misericordiæ assuefaciendos, hominesque, quibus alii ministris uterentur, a duritie & injuria tanto magis defendendos comparata fuit. Atqui ex hoc Dei consilio universe colligi poterat, qualis in eos, qui ministros se nobis præbeant, animus Deo probetur.

§. XXVIII.

Ejusdem generis hæ quoque allegationes sunt, quæ non sententiam loci, sed rei, de qua locus agit, ita vel instituendæ vel describendæ consilium divinum, ad *typicum* rei usum pertinens, spectant. Veluti: Johannes XIX. 36. pariter, atque Paullus (§. XXVII), consilium, quo Deus certam legem (Ex. XII. 36) dedit, non ipsam legis sententiam, respicere potuit. *Morale* enim (§. XXVII), an *propheticum* fuerit consilium, nihil refert. — Si Deus Melchisedecum, cujus nomen (Ebr. VII. 2. ¹⁹⁵⁾), genus (v. 3. ¹⁹⁶⁾ coll. 6) & historiam (v. 4) ad hunc finem facere videret, Messiaæ typum legere voluerit, ejusque res gestas hoc consilio describendas curaverit, ut Christi imago proponeretur: quidni Paulo integrum fuerit, illud Dei consilium Ebr. VII. exponere? Tandem, si perenne imperium Davidi 2 Sam. VII. 16. coll. Ps. LXXXIX. 5. 30. fs. hac

¹⁹³⁾ Vox *πρωτος*, quæ ne commode quidem construi potest cum *μωυσης*, rectius referri videtur ad *ισραηλ*, hoc modo: *μη εκ εγνω ισραηλ πρωτος; μωυσης λεγει* &c.

¹⁹⁴⁾ cf. e. c. Act. IV. 27.

¹⁹⁵⁾ *שלום* non minus, quam *שלווה*, significasse *pacem*, Paulo & Philoni (L. II. leg. Allegor. p. 75) tanto facilius credere possumus, quod analogia grammatica ita non repugnat, ut hæc forma *proprie* sit *abstractorum* nominum, concretorum vero tropice demum.

hac de causa promissum est, quod Christus, perpetuus rex, in posterorum ejus numero futurus esset (conf. Luc. I. 32. f.), & præcipua illatum Davidis (Ps. LXXXIX. 27. f.), tum Salomonis (2 Sam. VII. 14. coll. 1 Par. XXII. 9. f.) necessitudo cum Deo & dignitas, Deique in omnem Davidis progeniem paterna indulgentia (2 Sam. VII. 14. f. coll. 1 Reg. XI. 32. 34. 36. 2 Reg. VIII. 19. XIX. 34. XX. 6) hoc maxime consilio divino nitebatur, quod perpetuum illum regem, qui multo majore sensu Dei filius futurus esset, Davidis familiâ nasci volebat: recte omnino *divinitus significata* dicitur Ebr. I. 5. summa Christi majestas, dum 2 Sam. VII. 14. præcipua, Davidicæ sobolis dignitas confirmata fuit. Nempe promissionis, si non argumentum, at *consilium & ratio* ad Christum pertinebat. Et universe ex legibus divinis & institutis, eventorumque vel narratione vel prædictione non id modo recte colligitur, quod ipsa verborum sententia continet, sed consilium quoque spectare licet¹⁹⁷⁾, quo talia divinitus vel præcepta, vel narrata, vel prædicta sunt, si modo de consilio ipso satis liquido constet. Atqui apostolorum ætate supererant talia indicia tum in ipsis sacris literis, tum forte etiam in aliis (§. XXV.) de prophetarum institutione narrationibus. Veluti consilium narrationis de Melchisedeco Ps. CX. 4. significatum est, quodque in posterorum Davidis numero, quibus tam magnifica promissa data sunt, Messias præcipue ducendus esset, etiam vulgo notum fuit. (Joh. VII. 42. Matth. XXII. 42. XXI. 9. Marc. XI. 10). Sed, aliarum quoque rerum, ut piaculorum sacrificiorum, typicam rationem a prophetis declaratam fuisse, harumque explicationum apostolorum ætate aliquam memoriam fuisse, ea certe de causa negari non debet, quod homines, Jesu æquales, videre nolebant, ipsam etiam mortem & humilem conditionem in Messiae characteribus esse. Ut enim, expressis Esajæ c. LIII. & Jesu ipsius vaticiniis non obstantibus, falsam illam opinionem conservarunt: ita etiam in typorum explicatione intelligenda cæci esse potuerunt. Denique nova etiam, ab ipsis demum apostolis suppeditata, typorum declaratio non iis modo, qui apostolicam auctoritatem jam agnoscerent, ad veteris œconomiae rationem melius intelligendam prodesse (cf. p. 11) poterat, sed contra ipsos etiam Judæos hætenus certe valebat, ut, Mosaicæ œconomiae perpetuam durationem certe *non necessariam* esse, intelligerent, quia eo consilio a Deo constituta esse *possit*, ut alii serviret, non obstaret.

§. XXIX.

Hæc igitur omnia diligenter circumspexisse debemus, si pro certo sumere velimus, nullam prorsus viam patere, qua veteris dicti allegatio in N. T. veræ, quam nos intelligamus, explicationi consentanea dici possit. Et tum demum quæritur, an *nostra* loci allegati interpretatio, cum qua apostolica nullo modo consentiat, omnino vera sit. In quo ipso judicio faciendo quanta modestia uti debeat liberalis interpres, celeberr. MICHAELIS¹⁹⁸⁾ copiosius docuit.

¹⁹⁶⁾ cf. S. R. CARPZOVII Exercitt. in h. l.

¹⁹⁷⁾ Id ipse etiam cel. SEMLERVS olim agnovit (Vorber. zur theol. Hermeneytik P. I. p. 70. fs). ¹⁹⁸⁾ Einl. p. 212. fs.

hac de causa promissum est, quod Christus, perpetuus rex, in posterorum ejus numero futurus esset (conf. Luc. I. 32. f.), & præcipua illa tum Davidis (Ps. LXXXIX. 27. f.), tum Salomonis (2 Sam. VII. 14. coll. 1 Par. XXII. 9. f.) necessitudo cum Deo & dignitas, Deique in omnem Davidis progeniem paterna indulgentia (2 Sam. VII. 14. f. coll. 1 Reg. XI. 32. 34. 36. 2 Reg. VIII. 19. XIX. 34. XX. 6) hoc maxime consilio divino nitebatur, quod perpetuum illum regem, qui multo majore sensu Dei filius futurus esset, Davidis familiâ nasci volebat: recte omnino *divinitus significata* dicitur Ebr. I. 5. summa Christi majestas, dum 2 Sam. VII. 14. præcipua, Davidicæ sobolis dignitas confirmata fuit. Nempe promissionis, si non argumentum, at *consilium & ratio* ad Christum pertinebat. Et universe ex legibus divinis & institutis, eventorumque vel narratione vel prædictione non id modo recte colligitur, quod ipsa verborum sententia continet, sed consilium quoque spectare licet ¹⁹⁷, quo talia divinitus vel præcepta, vel narrata, vel prædicta sunt, si modo de consilio ipso satis liquido constet. Atqui apostolorum ætate supererant talia indicia tum in ipsis sacris literis, tum forte etiam in aliis (§. XXV.) de prophetarum institutione narrationibus. Veluti consilium narrationis de Melchisedeco Ps. CX. 4. significatum est, quodque in posterorum Davidis numero, quibus tam magnifica promissa data sunt, Messias præcipue ducendus esset, etiam vulgo notum fuit. (Joh. VII. 42. Matth. XXII. 42. XXI. 9. Marc. XI. 10). Sed, aliarum quoque rerum, ut piaculorum sacrificiorum, typicam rationem a prophetis declaratam fuisse, harumque explicationum apostolorum ætate aliquam memoriam fuisse, ea certe de causa negari non debet, quod homines, Jesu æquales, videre nolebant, ipsam etiam mortem & humilem conditionem in Messiae characteribus esse. Ut enim, expressis Esajæ c. LIII. & Jesu ipsius vaticiniis non obstantibus, falsam illam opinionem conservarunt: ita etiam in typorum explicatione intelligenda cæci esse potuerunt. Denique nova etiam, ab ipsis demum apostolis suppeditata, typorum declaratio non iis modo, qui apostolicam auctoritatem jam agnoscerent, ad veteris œconomiae rationem melius intelligendam prodesse (cf. p. 11) poterat, sed contra ipsos etiam Judæos hætenus certe valebat, ut, Mosaicæ œconomiae perpetuam durationem certe *non necessariam* esse, intelligerent, quia eo consilio a Deo constituta esse *possit*, ut alii serviret, non obstaret.

§. XXIX.

Hæc igitur omnia diligenter circumspexisse debemus, si pro certo sumere velimus, nullam prorsus viam patere, qua veteris dicti allegatio in N. T. veræ, quam nos intelligamus, explicationi consentanea dici possit. Et tum demum quæritur, an *nostra* loci allegati interpretatio, cum qua apostolica nullo modo consentiat, omnino vera sit. In quo ipso judicio faciendo quanta modestia uti debeat liberalis interpres, celeberr. MICHAELIS ¹⁹⁸ copiosius docuit.

¹⁹⁶) cf. S. R. CARPZOVII Exercitt. in h. l.

¹⁹⁷) Id ipse etiam cel. SEMLERVS olim agnovit (Vorber. zur theol. Hermeneytik B. I. p. 70. fs). ¹⁹⁸) Einl. p. 212. fs.

Storr, Gottlob Christian

Diss. hermeneut. de sensu historico

Tubinga 1778

4 Diss. 5199#Beibd.5

urn:nbn:de:bvb:12-bsb11048936-4

VD18 15220192-001